

Høgskolen i Hedmark

Avdeling for lærerutdanning og naturvitenskap

Eili Korntorp Paulsen

**Bacheloroppgave
vår 2015**

**Tilskuereffekt og forsvarsmekanismers innvirkning i
avdekking og rapportering av seksuelle overgrep**

How the bystander effect and defense mechanisms affect the
disclosure and reporting of sexual abuse

Grunnskolelærerutdanning for 5. til 10. trinn

Samtykker til utlån hos høgskolebiblioteket JA X NEI

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage JA X NEI

Norsk sammendrag

Tittel: Tilskuereffekt og forsvarsmekanismers innvirkning i avdekking og rapportering av seksuelle overgrep	
Forfatter: Eili Korntorp Paulsen	
År: 2015	Sider: 67
Emneord: Seksuelle overgrep, avdekking, tilskuereffekt, tvil, forsvarsmekanismer	
Sammendrag: <p>Denne oppgaven har som formål å belyse lærerens indre prosesser i møte med seksuelle overgrep. Gjennom kvalitative intervjuer, har jeg gjennom ulike spørsmål og illustrasjoner forsøkt å belyse hvorfor så få bekymringsmeldinger knyttet til seksuelle overgrep blir sendt fra skole til barnevern.</p> <p>Alle informantene er dyktige engasjerte lærere, men på ulike måter virket de alle noe distansert til omfanget av seksuelle overgrep og egen rolle i å avdekke og rapportere om overgrep. Hvorfor klarer man ikke å ta innover seg tallene som beskriver et akutt samfunnsproblem?</p> <p>Prosesen har gitt meg ny innsikt i hvordan naturlige psykologiske forsvarsmekanismer spiller inn på hvordan mennesker ubevisst reagerer på vanskelige situasjoner, og i drøftingen har jeg trukket ut relevante reaksjoner som kan sees i sammenheng med forsvarsmekanismer og tilskuereffekt.</p>	

Engelsk sammendrag (abstract)

Title: How the bystander effect and defense mechanisms affect the disclosure and reporting of sexual abuse	
Author: Eili Korntorp Paulsen	
Year: 2015	Pages: 67
Keywords: Sexual abuse, disclosure, the bystander effect, doubt, defense mechanisms	
Summary: <p>This bachelor thesis will explore teachers mental processes when faced with children how are or have been sexually abused. Through this qualitative study, I have used questions and illustrations to examine why there is such a low amount of reports of sexual abuse, from Norwegian schools to the Child Protective Services.</p> <p>The teachers who were interviewed are all dedicated teachers, but still they all seemed somewhat disconnected to the magnitude of sexual abuse and their role in disclosing and reporting sexual abuse. Why is it difficult to acknowledge the statistics which describes an urgent problem in todays society?</p> <p>The process has given me new insight in how natural psychological defense mechanisms influence how one can subconsciously react in difficult situations. In the discussion I present reactions which can be related to defense mechanisms and the bystander effect.</p>	

Innholdsfortegnelse

Norsk sammendrag	2
Engelsk sammendrag (abstract)	3
Innholdsfortegnelse	4
Forord	6
1. Innledning	7
1.1 Valg av tema	7
1.2 Problemstilling	7
1.3 Begrepsavklaring	7
2. Teoretisk ramme og annen relevant empiri	9
2.1 Tvil	9
2.2 Tilskuereffekten	9
2.3 Forsvarsmekanismer	10
2.4 Annen relevant empiri og statistikk	12
2.4.1 Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress	12
2.4.2 Steine et.al.	13
2.4.3 Bekymringmeldinger	14
3. Metode	15
3.1 Valg av metode	15
3.2 Gjennomføring	15
3.2.1 Forarbeid og gjennomføring av intervju	15
3.2.2 Resultater og analyse	16
3.3 Troverdighet og overførbarhet	16
3.3.1 Etisk bevissthet og feilkilder	17
4. Resultater og analyse intervju	18
4.1 Analyse	18
4.1.1 Bakgrunn, utdanning og kompetanse knyttet til tema	18
4.1.2 Omfang av seksuelle overgrep — statistikk og illustrasjoner	18
4.1.3 Andel bekymringmeldinger fra skolen til barnevernet	19
4.1.4 Kjente saker hvor tilskuereffekten har vært sentral	20
4.1.5 Kjennetegnlister	21
4.1.6 Problemstilling og avsluttende kommentarer	21
5. Drøfting	23
5.1 Drøfting av funn	23
5.1.1 Bakgrunn, utdanning og kompetanse knyttet til tema	23

5.1.2 Omfang av seksuelle overgrep — statistikk og illustrasjoner	23
5.1.3 Andel bekymringsmeldinger fra skolen til barnevernet	24
5.1.4 Kjente saker hvor tilskuereffekten har vært sentral	24
5.1.5 Kjennetegnlister	25
5.1.6 Problemstilling og avsluttende kommentarer	26
6. Avslutning	28
6.1 Oppsummering og veien videre	28
Referanseliste	30
Vedlegg 1 — Intervjuguide	32
Vedlegg 2 — Intervju informant 1	36
Vedlegg 3 — Intervju informant 2	43
Vedlegg 4 — Intervju informant 3	51
Vedlegg 5 — Kjennetegnlister	59
Vedlegg 6 — Illustrert statistikk	62
Vedlegg 7 — Analyse intervju (skjematisert)	65

Forord

Seksuelle overgrep, er et begrep som ruller av manges tunger om dagen, og det eksisterer liten tvil om at mennesker kan gjøre noe andre ikke kan forstå. Utnytte og misbruke barn og unge. Som liten fikk jeg selv oppleve å bli utsatt for et seksuelt overgrep, og føle på ensomheten som fulgte. Jeg ble ikke mistrodd — for da ingen spurte meg, sa jeg heller ingenting. Ingen visste, og ingen spurte. Da jeg i voksen alder bestemte meg for å bli lærer, følte jeg at overgrepet måtte bearbeides på nytt. Jeg måtte få profesjonsrettet kompetanse, så jeg ikke ville gå ut i yrket med mine subjektive overgrepsbriller. Gjennom arbeidsprosessen har jeg lært ufattelig masse, som jeg så gjerne ønsker at alle lærere skal lære. Statistikk viser at 7 i hver klasse opplever å ha blitt utsatt for et seksuelt overgrep eller krenkelse før fylte 18 år. Det må vi som lærere ta inn over oss.

Tusen takk til Erik hos Stine Sofies Stiftelse som ga meg masse motivasjon etter inspirerende sparring på telefon, og tusen takk til mine flotte informanter som har gitt liv til oppgaven. Takk til snille mannen min, som alltid støtter meg i alt jeg gjør. Takk til Toril som alltid lytter og gir gode tilbakemeldinger. Takk til veileder Tone Brendløkken for interessen du viser i arbeidet mitt, og for tilliten du viser ved å la meg jobbe på min måte. Takk til jentene mine som gjør at jeg klarer å fokusere på å bidra til å gjøre verden til et sted hvor overgripere avsløres og hvor barnestemmer blir trodd. Takk til lille Eili som har levd et barneliv med frykt og bekymringer for at jeg skal ha styrke, kunnskap og kompetanse — til å beskytte andre barn i min lærergjerning.

Hamar, 25. mai 2015

1. Innledning

1.1 Valg av tema

Dessverre og gudskjelov, er jeg et av barna som aldri ble fanget opp i skolen. Jeg trodde selv at jeg ga tydelige tegn, mens jeg ventet på å bli spurt; «Har du blitt utsatt for et overgrep?». *Jeg tilgir alle mine tidligere lærere*. De hørte ikke mitt budskap, da jeg snakket et språk de ikke kunne.

Erfaringene jeg har tatt med meg er ubetalelige, men jeg ønsker med denne oppgaven å utvikle en dypere kompetanse innenfor temaet. Det er viktig for meg å ikke møte barn og unge med mine subjektive forforestillinger, men møte de med kunnskap og kompetanse om et av samfunnets store problemer og tabuer — dette er bakgrunnen for mitt valg av tema.

1.2 Problemstilling

Innledningsvis hadde jeg sett for meg å lage en veileder for lærere med oversikt over symptomer og tegn til overgrep hos barn de møter i skolen. Det jeg imidlertid oppdaget tidlig, var at det ikke er mangel på tilgjengelig litteratur og veiledere for videre kompetanseutvikling i å gjenkjenne barn utsatt for overgrep. Naturlig nok, undret jeg umiddelbart på hvorfor ikke flere saker meldes, og disse tankene bidro til utarbeidelsen av den gjeldende problemstillingen;

På hvilken måte kan forsvarsmekanismer og tilskuereffekt ha betydning for skolens lave antall tilmeldte bekymringsmeldinger knyttet til seksuelle overgrep?

I arbeidet med denne bacheloroppgaven, har jeg valgt å fokusere på det som det ikke skrives like mye om; hvorfor vi ikke handler, da vi så tydelig burde. Jeg har valgt å avgrense oppgaven til den enkelte lærers indre prosesser, og dermed ekskludere organisatoriske aspekter og utfordringer på organisasjonsnivå.

1.3 Begrepsavklaring

Det finnes mange definisjoner på begrepet *seksuelt overgrep*, hvorav noen er knyttet til lovverket og strafferammen som ligger til grunn. Det er mange faktorer som spiller inn når man diskuterer alvorlighetsgraden ved en seksuell krenkelse eller overgrep, men en juridisk inndeling av overgrepsbegrepet og alvorlighetsgraden sees som; *Seksuell atferd*, anvendes om; ikke fysisk kontakt som blotting, vise pornografi for barn, at barnet må se på seksuelle handlinger, eller ved at

barnet må utføre seksuelle handlinger på seg selv mens andre ser på eller ved at det blir tatt bilder eller filmes. *Seksuell handling*, omfatter juridisk sett, beføling og/eller at det foreligger trusler, manipulasjon eller tvang til å ta på overgriperes kjønnsorganer. *Seksuell omgang*, innebærer samleie eller bruk av samleiesurrogater som fingre eller andre gjenstander, oralt, vaginalt eller analt (Aasland, 2014, s. 33).

Videre innunder definisjonene i Straffelovens betegnelser for seksuelle forbrytelser, ligger flere nyanser men alvorlighetsgraden er hovedsakelig vektlagt fra *seksuell atferd* som minst alvorlig, til *seksuell omgang* som mest alvorlig. Andre forhold vektet også forskjellig, men disse har jeg valgt å ikke definere videre, men vise til Straffelovens andre del, kapittel 19 - Seksualforbrytelser (Straffeloven, 2014).

Ulike definisjoner og uklarheter knyttet til begrepet *seksuelle overgrep* [egen kursivering] fører til ulike tall og statistikker i tilgjengelige studier. Selv om det foreligger klare retningslinjer i lovverket angående alvorlighetsgrad, må relasjonen til overgriper, alder på barnet, antall overgrep, voldelighet i overgrepet etc. også sees i sammenheng med alvorlighetsgrad (Barne- og familiedepartementet, 2003, s. 9). Det foreligger dermed både juridiske og psykologiske aspekter i begrepet, og dermed har jeg valgt å inkludere to undersøkelser hvor de har vært tydelige i definisjonene, og hvor det er inkludert psykologiske aspekter ved overgrepet, ikke kun juridisk.

2. Teoretisk ramme og annen relevant empiri

Som teoretisk grunnlag, har jeg benyttet teori knyttet til tvil, tilskuereffekt og forsvarsmekanismer. Jeg har også valgt å inkludere annen relevant teori og empiri som omhandler avdekking og rapportering av seksuelle overgrep.

2.1 Tvil

Aadland (2013) beskriver tvilens tre følgesvenner; den skråsikre, den passive og den dristige. Selv om man i etiske dilemmaer har ulike modeller og teorier som kan lede oss på rett vei, vil alltid tvilen spille inn på om man handler rett. Når man føler tvil i forhold til hva man skal gjøre i etiske problemstillinger, kan noen reagere med å bli skråsikker på sin handling, eller mangel på handling. Personen kan gjerne bli bastant og hevde å ha den ene sannhet for å kompensere for egen tvil. Usaklige, ironiske og skråsikre monologer for å forsvare seg er ikke uvanlig. Den passive følgesvennen, er handlingslammelsen man kan oppleve da de står ovenfor et moralsk dilemma. Denne responsen på tvil, er det vanligste valget i et etisk dilemma, da ulike frykter holder en igjen. Frykt for å gjøre feil valg og frykt for selv havne i en vanskelig situasjon er vanlige grunner til at man forblir passive. Den dristige er i følge Aadland (2013), den som til tross for tvil klarer å ikke bli skråsikker eller passiv, men lar man motet tre frem. I etiske dilemmaer, er det ikke alltid tydelig hva som rett og galt. Når man innser dette, men fremdeles klarer å handle, har man utviklet etisk kompetanse, i tillegg til at man kan oppleve personlig vekst og en høyere etisk bevissthet (s. 23-25).

2.2 Tilskuereffekten

Når et annet menneske trenger hjelp eller noe trenger å gjøres, synker sannsynligheten for at noen gjør noe, med antallet mennesker som er tilstede. Tilskuereffekten forteller dermed noe om antallet menneskers tilstedeværelse i en situasjon, og om hvordan dette påvirker videre handlinger eller mangel på handling. Dette psykologisk fenomenet beskrives i moralpsykologien, som er en fagretning innenfor den deskriptive etikken. Den deskriptive etikken sier noe om hvordan man mener at mennesker skal handle og opptre i gitte situasjoner, mens tilskuereffekten beskriver et fenomen som står i kontrast til dette (Kvalnes, 2014, s. 82).

I USA ble en kvinne brutalt overfalt og drept, mens naboer over lengre tid hørte og så angrepet, men ikke grep inn for å hjelpe kvinnen. Voldsmannen som etterhvert forlot åstedet, rakk også å returnere for å drepe kvinnen før noen grep inn i situasjonen, som fant sted utenfor kvinnens hjem. Forskere

bestemte seg for å studere hvilke mekanismer som spiller inn da mennesker inntar en slik passiv rolle. Forskningen som startet med blant annet drapet nevnt ovenfor, skapte betegnelsen; tilskuereffekten eller «the bystander effect». I dagens samfunn, blir dette fenomenet stadig mer referert til og forsket på. Årsaker til at mennesker ikke griper inn i situasjoner hvor det er tydelig at noen trenger hjelp, kan sees på i dette moralpsykologiske perspektivet. I skolen stilles man til stadighet ovenfor moralske dilemmaer, og tilskuereffekten kan brukes for å forstå hvorfor man handler eller ikke handler i møtet med mistanker eller viten om seksuelle overgrep (Kvalnes, 2014, s. 83-84).

Når det er flere tilstede, gjøres en matematisk fraskrivning av ansvar. Man gjør et raskt overslag over antallet mennesker tilstede, og deler ansvaret opp i like deler. Ved mange personer tilstede, blir ansvaret på den enkelte så liten at vi kan anse den som pulverisert, og derfor en medvirkende årsak til tilskuereffekten. Et annet forhold som anses viktig i tilskuereffekten, er bagatellisering av situasjonen, hvis andre ikke reagerer på det. Passivitet er en reaksjon som har blitt funnet i studier hvor informanter har blitt utsatt for samme situasjon alene, og sammen med andre. I en studie fra Colombia Universitetet, ble informanter i en studie utsatt for røykutvikling på venterommet mens de ventet på å delta i studien. Når informantene satt alene på venterommet, reagerte de raskt på røykutviklingen og tilkalte hjelp. Til sammenligning, ble informanter utsatt for samme situasjon mens de ventet sammen med to innleide skuespillere. Da skuespillerne ikke reagerte på røyken, forholdt informantene seg hovedsakelig passive selv om røyken var så tykk at den var fysisk til plage. Som element i tilskuereffekten, kan man se at tvil spiller inn, og at man bagatelliserer situasjonen og tviler på egne følelser og reaksjoner. I tillegg til tvilen, ser man også et flertall ikke reagere, og dermed nedvurderer man egne følelser og konkluderer med at egne reaksjoner er feilaktige. Et siste element nevnt som viktig i denne sammenhengen, er nedvurderingen av egne evner og kompetanse. En person som befinner seg som vitne til en situasjon, kan sette seg på sidelinjen fordi man tenker at det er andre mer kompetente i å takle situasjonen (Kvalnes, 2014, s. 84-85).

2.3 Forsvarsmekanismer

Å arbeide med seksuelle overgrep eller mistanker kan oppleves så ubehagelig og vanskelig å håndtere, at man handler og reagerer både bevisst og ubevisst i arbeid med barn og unge. Søftestad

(2008) viser til ulike bevisste og ubevisste forsvarsmekanismer og uhensiktsmessige reaksjoner og handlinger da vi møter barn som har blitt utsatt for overgrep (Søftestad, 2008, s. 97 - 101).

Både som fagfolk og som voksent menneske med egne liv, holdninger og meninger, kan man *overidentifisere* [egen kursivering] seg med foreldrene av barna man arbeider med. Gjennom subjektive erfaringer illegges ord og handlinger hos foreldrene det samme meningsinnholdet som en selv har. Lærere kan oppleve å ubevisst anta at foreldre har egenskaper og holdninger de ikke har, og derfor undervurdere muligheten for at overgrep har funnet sted. Normtenkning kan også legges inn i samme kategori som overidentifisering. Ved normtenkning, antas det eksempelvis at barn har det trygt med foreldrene sine, og at mødre ikke kan seksuelt utnytte sine barn. Tegn til overgrep kan gå ubemerket, fordi man *antar* [egen kursivering] at barnet har det trygt i hjemmet (Søftestad, 2008, s. 97 - 101).

I møte med mistanker eller problemer som virker uoverkommelige, kan fagfolk også reagere med å identifisere mindre pressende *perifere problemer som hovedproblem* [egen kursivering]. Det er ikke uvanlig at fokus ligger på behandling av symptomer som hyperaktivitet eller regresjon i utvikling, til fordel for å gå inn i det som man føler tvil og ubehag ovenfor. Valg om å fokusere på de perifere problemene er ofte faglig fundert og velbegrunnet, og bidrar til at blant annet lærere føler at de gjør *noe* (Søftestad, 2008, s. 97 - 101).

Å oppleve å føle *utilstrekkelighet* [egen kursivering] ovenfor den vanskelige problematikken, er heller ikke uvanlig. Ved at man tviler på egen kunnskap og handlingskompetanse, kan det føre til at man blir utydelighet i kommunikasjonen med andre involverte parter og føre til svekket handlingskraft (Søftestad, 2008, s. 97 - 101).

Søftestad (2008) viser til at noen også ubevisst velger å *distansere seg* [egen kursivering] fra arbeidsoppgaver eller mennesker for å unngå det som oppleves krevende eller ubehagelig. Dette kan være ved å unngå ansvar og arbeidsoppgaver de mistenker kan bli krevende, eller direkte ved å ikke komme for nær barna og foreldrene. Indirekte beskytter de seg for å få vite for mye. Motsatsen til denne distanseringen kan også bli uheldig. Ved *introjisering* [egen kursivering] tar man til seg følelser og opplevelser barnet har og gjør de til sine egne. På denne måten mister man den nødvendige [egen understreking] distansen som er nødvendig for å kunne gjøre faglige og hensiktsmessige betraktninger. Ved å overempatere med barnet kan man som lærer oppleve å bli

handlingslammet, og videre ute av stand til å gi barnet tryggheten som er nødvendig i en slik situasjon (Søftestad, 2008, s. 97 - 101).

Reduksjon av kompleksitet [egen kursivering] er en forsvarsmekanisme som også kan spille inn i bildet på hvorfor man ikke melder flere saker til barnevernet. Når vi opplever noe som vanskelig og utenfor vårt referanseområde, kan forsvarsmekanismen føre til at vi forenkler situasjonen for å gjøre det overkommelig for oss å forstå og mestre. Ved slik forenkling av virkeligheten, ser man da kun barnet ut fra eget perspektiv, og derfor ikke oppfatte helheten. Barn som gjør det bra på skolen, kan derfor fort gå under radaren, om lærere og andre ansatte på skolen ikke er observante og ønsker å se helheten (Søftestad, 2008, s. 97 - 101).

2.4 Annen relevant empiri og statistikk

2.4.1 Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress

En landsomfattende studie initiert av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), ble i 2013 utført for å kartlegge vold og overgrep i nære relasjoner. Vold og overgrep utgjør en stor belastning for individ og samfunn, og studiens resultater skulle anvendes for videre bruk i bekjempelse og forebyggende arbeid (Thoresen, S. & Hjemdal, O.K, 2014). Et representativt utvalg av befolkningen ble trukket fra Folkeregisteret og invitert til å delta i studien. Omkring 4500 deltok i undersøkelsen, med en lett overvekt av kvinner. I NKVTS fullstendige rapport 1/2014 oppga 15 % av deltakerne å ha blitt utsatt for en form for seksuelt overgrep innen fylte 18 år. Innunder begrepet seksuelt overgrep i denne undersøkelsen, inkluderes;

- Seksuell kontakt med noen som er minst 5 år eldre, før barnet fylte 13 år.
- Seksuell omgang med noen som er minst 5 år eldre før barnet fylte 13 år. Videre er seksuell omgang definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex.
- Gjennomført voldtekt.
- Uønsket seksuell kontakt ved beruselse eller hvor personen har vært ute av stand til å samtykke eller stoppe overgrepet.
- Tvungen beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt/vold eller trusler om vold.
- Press til seksuelle handlinger.
- Andre former for seksuelle krenkelser.

Fordelt på kjønn, svarte 21,2 % av kvinnene og 7,8 % av mennene å ha opplevd minst én form for seksuelt overgrep eller krenkelse før fylte 18 år. Videre oppgir 33,6 % av kvinnene og 11,3 % av mennene i undersøkelsen, å ha opplevd minst én form for seksuelt overgrep eller krenkelse *i løpet av livet* [egen kursivering] (Thoresen & Hjemdal, 2014).

9,4% av de kvinnelige informantene oppga å ha blitt voldtatt i løpet av livet, og 1,1 % av menn. Videre oppgav 49% at kvinnene som hadde opplevd voldtekt, at dette hadde skjedd før fylte 18 år (Thoresen & Hjemdal, 2014).

Undersøkelsen viste at 10,2% av kvinnene og 3,5 % av de mennene i undersøkelsen oppga å ha opplevd seksuell kontakt med noen som var 5 år eldre før fylte 13 år. Seksuell kontakt definisjonen i denne undersøkelsen, omfatter fysisk kontakt, uten gjennomført inntrenging i skjede, oralt eller analt. Videre svarte 4,0% av kvinnene og 1,5 % av mennene i undersøkelsen, at de hadde opplevd seksuell omgang før fylte 13 år. Seksuell omgang er i denne undersøkelsen definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex. Gjennomsnittsalderen for den seksuelle omgangen, var 8 år. 25% (1/4) av de overgrepsutsatte viser til at de aldri har fortalt overgrepet til noen. (Thoresen & Hjemdal, 2014).

2.4.2 Steine et.al.

Studien «Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge» ble gjennomført med hensikt å avdekke forekomsten av seksuelle krenkelser i et representativt utvalg i befolkningen. I underkant av 700 tilfeldig valgte kvinner og menn i alderen 18-80, deltok i studien. 55,3% av kvinnene og 22,7 % av mennene i undersøkelsen svarte at de hadde opplevd en eller flere former for seksuell krenkelse i løpet av livet. Videre svarte 24,3 % av kvinnene og 12,7 % av mennene at disse krenkelsene fant sted før fylte 16 år (Steine et.al., 2012).

I denne studien har de inkludert i definisjonen seksuell krenkelse/overgrep; blotting/kikking, vist pornografiske bilder eller filmer, blitt utsatt for sterkt seksualiserende atferd/tale uten fysisk kontakt. Forfatteren viser til traumet en 5 eller 6 åring kan oppleve dersom den som viser pornografiske bilder eller filmer er eksempelvis far eller bestemor. Disse tilleggspunktene er derfor inkludert i studien som egne punkter for å tydeliggjøre at dette også er en seksuell krenkelse / seksuelt overgrep (Steine et.al., 2012).

2.4.3 Bekymringmeldinger

På landsbasis i 2013, mottok barnevernet 778 innmeldte saker knyttet til seksuelle overgrep av barn. 115 av disse meldinger ble sendt fra skolen og 122 fra barnehager, og skolens andel utgjør da 14,8 % av total tilmelding (Statistisk sentralbyrå, 2014).

3. Metode

I dette kapittelet presenteres og begrunnes valg av metode og etisk refleksjon til eget arbeid.

3.1 Valg av metode

Innhenting av empiri til oppgaven, er basert på en kvalitativ tilnærming. Et semistrukturert intervju følger en overordnet intervjuguide, men åpner for muligheten for å endre på rekkefølgen i tema og spørsmål ettersom hva som er mest hensiktsmessig i dialogen/situasjonen. I denne tilnærmingen er det vanlig med åpne spørsmål uten faste svaralternativer. Intervjuguiden muliggjør til en viss grad standardisering av intervjuet, ved at informantene stilles de samme spørsmålene og får samme tilgang på definisjoner knyttet til spørsmålene. Jeg har valgt å standardisere spørsmålene, for å kunne kontrastere informantenes svar der det er mulig, dersom det viser seg hensiktsmessig. I et kvalitativt forskningsintervju, danner informantenes svar empiri for analyse og drøfting (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 135-139).

En tverrsnittundersøkelse benytter data innhentet i en begrenset periode. Selv om intervjuene har blitt gjennomført i løpet av en avgrenset tidsperiode, arbeider informantene ved ulike institusjoner og med ansvar for ulike alderstrinn. Informantene er videre representert fra begge kjønn, med ulik utdanning og variasjon i alder. Informantenes bakgrunn, kjønn og alder, er variabler som til en viss grad muliggjør kontrastering dersom det er hensiktsmessig. En longitudinelle undersøkelse med gjentatte undersøkelser over tid for å se endringer i et livsløpsspektiv ville kvalitetssikret arbeidet, men begrensede rammer forutsetter en tverrsnittundersøkelse (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 74).

3.2 Gjennomføring

3.2.1 Forarbeid og gjennomføring av intervju

Arbeidet med oppgaven startet med søk og gjennomgang av teori og annen relevant empiri, etterfulgt av utarbeidelsen av en hypotese for å ta med ut i feltarbeidet. En kvalitativ tilnærming for innhenting av empirisk materiale fremsto som hensiktsmessig, da emosjoner står sentralt i problematikken. For å muliggjøre gode refleksjoner for informantene om eget handlingsmønster og egen rolle i møte med vanskelig og ukjent problematikk, ble semistrukturert intervju valgt som metode. Jeg valgte å ikke gjennomføre en gruppesamtale, da temaet er av en intim og personlig

karakter, og videre også da problematikkens kjerne ligger i hvordan vi handler basert på andre mennesker rundt oss.

Intervjuet innledes med en presentasjon av tema, informasjon om personvern og informantens rettigheter. For å ha mulighet til å kontrastere likheter og ulikheter basert på utdanning, alder og kjønn, innledes intervjuet med faktaspørsmål knyttet til dette. Enkle faktaspørsmål åpner også for dialog og gir en myk start på et mulig ømfintlig tema. For å introdusere hovedtemaet i oppgaven, rettes deretter spørsmålene mot informantens bakgrunnskunnskap og kompetanse knyttet til seksuelle overgrep. Ved støtte i illustrasjoner i overgangsspørsmålene, presenteres omfanget av seksuelle overgrep i Norge, for å lede informanten videre i intervjuet med oppdatert statistikk. Ved å presentere tallene visuelt, ønsker jeg å aktivisere følelser og videre refleksjon i spørsmålene som følger. I nøkkelspørsmålene er formålet å komme til kjernen i problemstillingen; de indre prosessene i den enkelte læreren. Avslutningsvis får informanten vite aktuell problemstilling, og deretter mulighet til å stille spørsmål og avklare uklarheter. Hvis informanten ønsker, er det her anledning til å komme med noen siste innspill før intervjuet avsluttes (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 141).

3.2.2 Resultater og analyse

Kvalitative data snakker ikke for seg selv, og må tolkes. Intervjuers forforståelse for et tema, valg av fokusområder og forskningsdesign spiller inn på de innhentede data, og det er derfor viktig at intervjuer selv analyserer og tolker materialet (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 94). Jeg har valgt fenomenologisk analyse av intervjuene, som innebærer å forsøke å forstå et fenomen gjennom informantens forståelse og forhold til fenomenet. I en slik tilnærming leses resultatet fortolkende og det trekkes ut det som anses som meningsbærende (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 82).

3.3 Troverdighet og overførbarhet

En tverrsnittundersøkelse begrenser overførbarheten til den innhentede empirien, da den kun sier noe om hvordan et fenomen eller en problematikk subjektivt oppleves på et gitt tidspunkt på en valgt institusjon. Videre kan man si noe om troverdighet ved å dokumentere fremgangsmåte og eventuelle feilkilder.

3.3.1 Etisk bevissthet og feilkilder

I feltarbeidet kan et fenomen tilnærmes og tolkes på flere ulike måter, da forskerens forforståelse vil påvirke hvordan man ser på et fenomen og hva man ønsker å vektlegge og videre hvordan man fortolker innhentede data. I forberedelsene til intervjuene, har jeg vært bevisst og kritisk til egne forventninger knyttet til hva jeg vil finne, hvordan spørsmålene stilles, og hvordan jeg deretter tolker informantenes svar. Med en subjektiv forståelse fra egen barndom og skoletid, har jeg forut for intervjuene vært bevisst egne følelser, for å kunne så langt det lar seg gjøre, gjennomføre et objektivt intervju uten å legge føringer på informanter. Innledningsvis i intervjuene ble det innledet med å fortelle om overordnet tema, men videre unnlatt å fortelle om problemstillingen før senere i intervjuet, da problemstillingen kan påvirke informantene. For å dokumentere resultater, valgte jeg å notere underveis i intervjuene, selv om denne formen for dokumentasjon kan føre til at noe informasjonen kan gå tapt. Spesielt markører som stemmeleie og kroppsspråk blir ikke like fremtredende, men for å begrense etterarbeidet med materialet, ble denne formen vurdert som tilstrekkelig for å danne drøftingsdelen (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 22, 41-46).

4. Resultater og analyse intervju

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere resultater, og analysere innholdet.

4.1 Analyse

4.1.1 Bakgrunn, utdanning og kompetanse knyttet til tema

Informant 1 er en ung nyutdannet kvinne med kort arbeidserfaring i skolen, med bakgrunn som adjunkt med tillegg, med 3 årig yrkesfag-lærerutdanning som grunnutdannelse. Informanten har kort arbeidserfaring fra skolen, og videreutdanner seg nå på masternivå i organisasjonsutvikling, parallelt med undervisningsstilling i videregående opplæring. Informant 2 er en mann midt i livet med lang arbeidserfaring fra ungdomsskolen, med bakgrunn som adjunkt med allmennlærerutdanning som grunnutdannelse. Informant 3 er en ung nyutdannet kvinne med kort arbeidserfaring i skolen. Informanten arbeider i barneskolen, og er adjunkt med tillegg, med allmennlærerutdanning som grunnutdannelse.

Alle informantene forteller at de ikke innehar noen form for formell kompetanse innenfor temaet, og videre at de ikke kan huske å ha hatt noe om seksuelle overgrep i utdanningsløpet. I ulik grad og sammenheng, har informantene til en viss grad blitt kjent med kjennetegn på seksuelle overgrep. Informantene kjenner ikke til omfanget av seksuelle overgrep, men har en forståelse for at det er snakk om store tall.

4.1.2 Omfang av seksuelle overgrep — statistikk og illustrasjoner

Informant 1 virker overrasket over omfanget presentert i illustrasjoner og av intervjuer, og fremstår som noe skeptisk til undersøkelsene. Videre kan det også virke som at informanten også stiller spørsmålsteget til selve definisjonene til overgrep i undersøkelsen og om det er mulig kvinner ser på noen situasjoner som overgrep som ikke menn som hadde blitt utsatt for det samme ville se som et overgrep. Denne refleksjonen kom som en reaksjon på den store forskjellen i andel utsatte kvinner og menn, og som en mulig forklaring på dette.

Informant 2 uttrykker at skolen gjerne gjenspeiler samfunnet, og at det derfor er sannsynlig at det er en reel problematikk i skolen også. Videre viser informanten til at han selv ikke har avdekket eller

fått høre om overgrep hos egne elever, men at dette statistisk sett skal være umulig. Han sier også at han håper at selv om han tror statistikken han får presentert stemmer, at det ikke stemmer hos sine elever og sin skole.

Informant 3 synes tallene er veldig høye, men betviler ikke statistikken. Informanten sier at hun alltid har i bakhodet at all atferd hos barn er av en grunn, og at hun prøver å stille gode spørsmål til elevene for å kunne fange opp om noe som dette kan forekomme.

4.1.3 Andel bekymringsmeldinger fra skolen til barnevernet

Informant 1 er ikke overrasket over den lave andelen bekymringsmeldinger fra skolen. Hun mener mangel på kompetanse hos lærere i avdekking av slike forhold, og mangel på kompetanse i å tre inn i samtaler om overgrep spiller inn. Videre uttrykkes også en bekymring over at faglig fokus mister mye plass i skolen, da andre områder krever mye av pedagogene. Informanten har selv opplevd hvor krevende det er å stå for tett i elevers utfordringer knyttet til privatliv og helse. Informanten snakker også om den frykt man kan føle for å ta feil i så alvorlige saker. Informanten er tydelig i at man skal bry oss om elevene, men også trå varsomt der vi ikke har kompetanse. I saker hvor det har vært atferdsendringer eller bekymringer knyttet til helse hos elever, kontaktes og benyttes samarbeidspartnere eller elever henvises til andre med kompetanse, som skolens psykolog og helsesøster. Informanten reflekterer og undrer over hvor sikker man skal være i sin sak før man melder. Hun mener også at noe av grunnen til de få bekymringsmeldingene kommer av organisatoriske problemer og dårlig tverrfaglig samarbeid.

Informant 2 viser til at det er et veldig vanskelig tema og at man vil føle seg veldig trygg på en slik sak før man tar tak i det. Han mener at det er vanskelig å bevise seksuelle overgrep, og at man kan kvie seg, når det er ikke åpenbare saker med tydelige bevis. Informanten viser til frykt for å gå til det skrittet å melde inn en sak, hvis ikke barn sier det direkte. Informanten sier at han tenker også at det må være enda vanskeligere i saker med små barn. Hva er fantasi og ikke?

Informant 3 viser til at lærere er pedagoger, uten kompetansen til å se tegnene eller ta samtaler med elevene hvor man tar opp denne type problematikk. Informanten viser også til utfordringer på organisasjonsnivå, og at fokuset ligger på kartlegging og oppfølging av fagvansker. Frykten for

konsekvensene og frykten for å ta feil mener hun også kan spille en rolle, men påpeker at det er viktigere å melde en gang for mye, enn en gang for lite.

4.1.4 Kjente saker hvor tilskuereffekten har vært sentral

Her blir informantene bedt om å reflektere rundt saker som har vært tydelige i mediebildet, hvor hele samfunn har forholdt seg passive, når barn har blitt neglisjert eller utsatt for ulike typer overgrep.

Informant 1 reflekterer over organisatoriske utfordringer, samtidig som hun også trekker frem lærerens plikt til å melde fra. Hun mener også at det er viktig at lærere blir mer årvåkne og at man må bli bedre kjent med elevene for å plukke opp slike saker. Videre poengterer hun at det er pedagogens rolle å melde sak, for så la de med spesiell kompetanse ta saken videre. Det er tydelig engasjement hos informanten, i at lærere skal være pedagoger og ikke trå for langt inn i følelseslivet og privatlivet til elevene, da man kan bli konfrontert med ting man ikke har kompetanse til å håndtere. Informanten mener det er viktig å lytte aktivt, gi støtte og omsorg, men bruke de ressursene og den kompetansen som er tilgjengelig ved skolen.

Informant 2 tror det kan være slik at mennesker rundt disse barna «får skylapper på» etterhvert som ting utvikler seg og at miljøene rundt barna visker ut grensene for hva som er greit og ikke. Informanten reflekterer over egen rolle i en sak hvor en elev betrodde seg om andre forhold, hvor det ble reagert med en gang. Men hva om det egentlig var mer? Videre snakker han også om de stille elevene som ikke viser så mye av seg selv, kontra de utadvendte elevene, og at det kan være vanskeligere å se atferdsendringer hos de stille elevene. Informanten forteller at det alltid har vært viktig å få begge foreldre på elevsamtaler, for å kunne ha en arena til å plukke opp ting som ikke er som det skal.

Informant 3 sier at hun tror at slike saker kan skyldes frykten for konsekvensene, frykten for å ta feil, frykten for å komme i konflikt med foreldre og tabuet knyttet til å snakke om seksuelle overgrep. Informanten tror det er viktig med god dialog med rektor og ledelse og kunnskap om prosessen i saksgangen.

4.1.5 Kjennetegnlister

Informant 1 virker brydd og uttrykker at det ubehagelig å lese noen av kjennetegnene, men at det er veldig nyttig og viktig å ha slike hjelpemidler tilgjengelig. Hun gjør også noen betraktninger om elever som kan passe til flere av kriteriene, men stiller seg spørrende til hva man skal gjøre videre. Informant 1 konkluderer med at det er pedagogens oppgave å få hjulpet elevene over i helsevesenet.

Informant 2 mener det kan være nyttig med kjennetegnlister som rettesnor for hva å se etter, men at det er problematisk at mange av kjennetegnene kan skyldes pubertetstiden eller andre former som problemer som kan gi samme symptomer. Informanten snakker også her om mangel på kompetanse og betviler egne evner på å hjelpe elever i slike situasjoner. Informanten snakker også om atferdsendringer, og hvor vanskelig det kan være å se dette hos barn som har hatt utagerende atferd så lenge at det kan oppleves som elevens normaltilstand. Informanten sier også at han tenker at seksualitet er en del av ungdomstiden og et viktig tema i ungdomsskolen, så at det kanskje derfor kan være lettere å avdekke seksuelle overgrep i ungdomsskolen enn i lavere trinn. Informanten viser også til at noen overgrep kanskje ikke egentlig var overgrep og at det finnes tilfeller hvor det har vært i etterpåklokskapen at dette var noe de egentlig kunne ønske ikke hadde skjedd.

Informant 3 synes det er nyttig med en veileder som dette for å kunne kjenne igjen tegn som burde føre til bekymring. Hun viser også til at det er vanskelig med de tegnene som også kan være med bakgrunn i helt andre ting. Informanten reflekterer over at en veileder ikke gjør jobben, men at skikkelig opplæring er nødvendig, og kontinuerlig arbeid og regelmessig fokus og oppdatering i kollegiet.

4.1.6 Problemstilling og avsluttende kommentarer

Informant 1 sier hun ikke vet hva hun skal si etter å ha hørt problemstillingen, og at hun tenker at problematikken er mer relevant for grunnskolen da videregående har flere myndige som bor for seg selv. Informanten virker noe usikker også her, som tidligere i intervjuet, på hva hun mener/føler og tenker om saken.

Informant 2 tenker på egen rolle, hvor det er tilfeller hvor man kanskje kunne ha sett noe, som i mobbetilfeller, men hvor mye lettere det er å hjelpe da noen faktisk sier noe. Informanten overfører

problematikken til overgrepssaker, hvor det hadde vært lettere å gripe inn om noen sa noe. Her viser også informanten til noen organisatoriske problemer, og viktigheten i å få inn fagfolk som ressurs og støtte, og at det er viktig med kontinuitet og godt samarbeid over tid.

Informant 3 reflekterer rundt en sak som ikke omhandler henne eller egne elever, hvor det er et tydelig problem, hvor hun selv ikke har involvert seg. Hun sier hun føler på å være nyansatt, ung og uten fast stilling, i tillegg til at dette ikke gjelder egne elever. Videre viser informanten til vanskelig atferd hos foresatte, som har ført til at hun i tillegg kvier seg for kontakt. Gjenkjenner tilskuereffekt i egne følelser knyttet til denne saken. Videre snakker informanten om når en bekjent, som er lærer på en annen skole, grep inn i en situasjon med en elev i en annen klasse. Læreren konfrontert den gjeldene elevens lærer med; melder ikke du, melder jeg. Saken endte med at informantens bekjent meldte til barnevernet da elevens lærer ikke handlet. Informanten sier hun tenker det er lettere å melde som anonym privatperson, enn som lærer.

5. Drøfting

I drøftingsdelen, anvendes de ulike kategoriene fra intervjuene som utgangspunkt for drøfting av teori knyttet til avdekking og rapportering av seksuelle overgrep i skolen.

5.1 Drøfting av funn

5.1.1 Bakgrunn, utdanning og kompetanse knyttet til tema

Ingen av informantene husker å ha hatt opplæring om seksuelle overgrep i løpet av utdanningen, men det er viktig å ta i betraktning at emner og innhold endrer seg fra år til år og er ulikt hos de ulike institusjonene. Likevel, er det grunnlag for å hevde at en tendens kan være mangelfull opplæring om avdekking av seksuelle overgrep ved ulike lærerutdanninger.

5.1.2 Omfang av seksuelle overgrep — statistikk og illustrasjoner

Informant 1 virker kritisk til tallene og later til å betvile at de er riktige. Søftestad (2008) viser til ulike forsvarsmekanismer som mange ubevisst og bevisst bruker i møte med saker knyttet til seksuelle overgrep av barn. En av forsvarsmekanismene som beskrives, er reduksjon av kompleksitet, som kan være aktuelt å drøfte her. Selv med en grundig presentasjon av kildene til statistikken og visuell presentasjon av statistikken, virker informanten 1 mest opptatt av om tallene er riktige. Søftestad forklarer hvordan en reduksjon i kompleksitet, innebærer at man forenkler situasjonen til noe som en evner å forstå og mestre; at tallene er feil. Det kan virke som at informanten også gjennom å betvile noen av kvinnenenes tolkning av overgrep, underbygger sin egen oppfattelse av at tallmaterialet har mangler (Søftestad, 2008, s. 97 - 101).

Informant 2 og 3 har en felles oppfattelse av at de synes at tallene er veldig høye, men når de blir presentert med tallene, betviler de ikke at de stemmer. Informant 2 viser til at skolen gjerne reflekterer samfunnet, og at han derfor ikke finner det usannsynlig at det stemmer. Videre viser forteller han at han ikke selv har vært involvert i noen lignende saker på alle årene han har arbeidet i skolen, men at han vet at statistisk sett må noen av hans elever ha vært utsatt for seksuelle overgrep. Likevel, ytrer han et håp om at statistikk er statistikk, og ikke en representasjon for hans elever og hans skole. På samme måte som hos informant 1, kan man se en reduksjon i kompleksitet hos informant 2. Samtidig som informanten anerkjenner omfanget i samfunnet som reelt, ønsker han

samtidig å bortvise at det forekommer i samme grad på egen skole eller nærmiljø. Ved å beskytte seg mot å ta inn over seg det statistikken forteller, reduseres kompleksiteten til noe håndterlig (Søftestad, 2008, s. 97 - 101).

5.1.3 Andel bekymringsmeldinger fra skolen til barnevernet

Når informantene blir bedt om å reflektere rundt skolens prosentandel bekymringsmeldinger knyttet til seksuelle overgrep, viser alle informantene til at de tror at mangel på kompetanse i å se tilfellene, er en medvirkende årsak i tillegg til frykten for å ta feil, og frykten for konsekvensene etter innmelding. Videre mener også informant 1 og 3 at læreren ikke har kompetanse i å ta samtaler med barn knyttet til seksuelle overgrep. Kvalnes (2014) viser til nedvurdering av egne evner og kompetanse som en medvirkende årsak til tilskuereffekten. Ved å ekskludere seg selv som mulig bidragsyter, unngår man å handle. Som med kvinnen som ble drept i USA da ingen kom henne til unnsetning, er det også fra tid til annen saker hvor noen har omkommet da ingen har sett seg selv som kompetent nok til å bistå noen i nød. I videre refleksjon vil man kanskje kunne konkludere med at man ikke trenger å ha medisinsk kompetanse for å trekke en kvinne i sikkerhet, eller være psykolog for å stille et barn et spørsmål (Kvalnes, 2014, s. 82 - 85).

5.1.4 Kjente saker hvor tilskuereffekten har vært sentral

Intervjuer viser til saker som har vært i media hvor mange har vært vitne til ulike typer omsorgssvikt, uten å gripe inn. Når informantene blir bedt om å reflektere rundt hvordan dette kan forekomme, reagerer informantene ganske forskjellig. Informant 1 viser til utfordringer på organisasjonsnivå, og mangel på tverrfaglig samarbeid. Videre er informanten tydelig engasjert i at pedagogen skal være pedagog, og ikke trå for langt inn i følelseslivet og privatlivet til elevene, da man kan bli konfrontert med ting man ikke har kompetanse til å håndtere. Det er i følge henne viktig å være støttende, omsorgsfull og en aktiv lytter, for å plukke opp hvis noe er feil. Videre konkluderer informanten med at lærerens plikt er å melde, for så la andre med kompetanse ta over. Det er ikke uvanlig at noen distanserer seg helt fra arbeidsoppgaver eller unngår å komme for tett på barn og deres foreldre. Denne formen for forsvarsmekanismen fungerer som en ubevisst beskyttelse for å få vite for mye, og derfor videre som beskyttelse mot selv å bli involvert i noe som anses som for krevende og vanskelig (Søftestad, 2008, s. 97-101).

Informant 2 tror at i slike saker kan menneskene rundt ha blitt blinde for at ting skjer, og at de kan late til å ha på «skylapper» og ikke se hva som foregår. I forlengelse av dette tror han at noen grenser viskes litt ut, i forhold til hva som anses som greit og ikke. Det informanten beskriver, sammenfaller med det Kvalnes (2014) beskriver som en bagatellisering av situasjoner som et ledd i tilskuereffekten. Kvalnes (2014) viser blant annet til en studie hvor studiedeltakere blir utsatt for det som tilsynelatende var røykutvikling som følge av brann, hvor noen av deltakerne var alene i rommet da dette skjedde, mens andre var i rom sammen med innleide skuespillere. Tendensen forskerne så, var at de som var alene da røykutviklingen startet umiddelbart reagerte og tilkalte hjelp, mens de som delte rom med innleide skuespillere som ignorerte og latet som de ikke brydde seg om røyken, forholdt seg i ro. Denne studien viste at vi ut fra andres mangel på reaksjoner, bagatelliserer situasjoner som vi ellers ville ha reagert i (Kvalnes, 2014, s. 84-85).

Informant 3 tror at slike saker kan skyldes; frykten for å beskyldes noen som ikke har gjort noe, frykten for konsekvensene, frykten for å ta feil, frykten for å komme i konflikt med foreldre og tabuet knyttet til å snakke om seksuelle overgrep. Det informanten beskriver sammenfaller med det Aadland (2013) skriver om tvilen som et viktig element i etiske dilemmaer. Handlingslammelse og passivitet kan komme av frykten for selv å havne i en vanskelig posisjon, og tvilens følgesvenn passivitet, er den vanligste responsen i etiske dilemmaer (Aadland, 2013, s. 23-25).

5.1.5 Kjennetegnliste

Etter informantene har lest igjennom en kjennetegnliste fra Barne- og familiedepartementet (vedlegg 5), blir informantene bedt om å beskrive hva de tenker om slike veiledningsdokumenter, og hva de føler da de leser kjennetegnen. Alle informantene viser at det er ubehagelig å lese flere av kjennetegnene, men at det er nyttig med en form for kjennetegnliste, da dette kan bidra til å trygge de i om de skal melde sak til barnevernet eller ikke. Alle informantene mener det er problematisk med flere av kjennetegnene, da de også kan være symptomer på andre forhold. Informant 1 viser igjen til at pedagogen kan hjelpe elever ved å få til over i helsevesenet.

Spesielt informant 2 er opptatt av at mange av kjennetegnene kan være vanlige tegn som kommer med pubertet. Videre viser han også til at av de mer alvorlige kjennetegnene kan flere være relatert til andre forhold, som ved eksempelvis spiseforstyrrelser som også kan være knyttet til

overengasjement i trening. Informanten sier også at han betviler egne evner til å hjelpe elever som har blitt utsatt for seksuelle overgrep. I henhold til Søftestad (2008) kan man oppleve å føle utilstrekkelighet i møte med seksuelle overgrep. Tvil på egen kunnskap og evne til å handle hensiktsmessig, kan føre til at man konkluderer med at man er utilstrekkelig og dermed setter seg selv til siden i vanskelige saker (s. 97-101).

Informant 2 sier også at han tenker at det er lettere å avdekke seksuelle overgrep i ungdomsskolen enn hos de mindre barna. Ungdomsskolen er en arena hvor seksualitet er en del av skolehverdagen både i den sosiale arenaen og faglig, mens i møte med små barn kan det være vanskelig å vite hva som er fantasi og hva som er virkelighet. Det Søftestad (2008) beskriver som normtenkning kan også være bidragsyter i disse tankene. Normtenkning beskriver menneskers evne til å avvise forhold som vi selv ikke kan forstå, og antakelsen om at barn har det trygt i sine omgivelser (s. 97-101).

5.1.6 Problemstilling og avsluttende kommentarer

Etter å ha hørt problemstillingen sier informant 1 at hun tror problematikken er mer gjeldene i grunnskolen, da de har mange elever som er myndige og flere som bor for seg selv. Dette kan tolkes som at informanten finner det mindre sannsynlig at overgrep skal foregå da elevene bor for seg selv og at informanten ikke vurderer at overgrep som allerede har skjedd tidligere i elevenes liv som like problematisk som akutte situasjoner. Det er likevel nærliggende å anta, at informanten gjennom sine forvarsmekanismer ikke klarer å sette tallene i sammenheng med egne elever. I realiteten er det «flest» elever i videregående som har blitt utsatt for et seksuelt overgrep enn i lavere årstrinn, da de største tallene for overgrep beskriver alle som har blitt utsatt for overgrep før fylte 18 år. I praksis kan derfor alle disse overgrepene først ha funnet sted rett før fylte 18 år. Distansering og reduksjon av kompleksitet fremstår som gjennomgående for intervjuet til informant 1, og også her kan det være nyttig å se på disse forsvarsmekanismene. Ubevisste mekanismer som aktiveres for å kunne håndtere noe vondt og vanskelig (Søftestad, 2008, s. 97-101).

Informant 3 gjør seg mange tanker etter hun hører problemstillingen, og begynner å tenke på en sak som egentlig ikke omhandler henne eller egne elever. Hun opplever det som at hun ikke har nok gjennomslagskraft i kollegiet, at hun ikke har nok kompetanse, og at det ikke føles riktig at *hun* er den som skal gå i bresjen for denne saken. Videre reflekterer hun rundt frykt knyttet til det å ikke være fast ansatt, og frykten for andre konsekvenser. Informanten gjenkjenner

tilskuereffektproblematikken i egen atferd i denne situasjonen, og i følge Kvalnes (2014) sine ulike faktorer i tilskuereffekten kan vi plukke ut flere sentrale følelser fra informasjonen gitt. En faktor knyttet til tilskuereffekten, er den matematiske fraskrivelsen av ansvar, hvor personer som ser et problem ubevisst fordeler ansvaret for å handle på alle som kjenner til saken. Det samme kan gjenkjennes i denne saken, hvor informanten viser til at det ikke føles riktig at det er *hun* som skal ta tak i problemet i motsetning til andre med lengre fartstid, fast stilling osv. Den matematiske fraskrivningen av ansvar fører til at ansvaret hos alle involverte eller tilskuende parter blir like små, og derfor i realiteten pulverisert, og ingenting skjer (Kvalnes, 2014, s. 84-85).

Videre kan man også gjenkjenne i informantens sak, tvilens passive følgesvenn, som viser til handlingslammelsen som kan oppstå når man tviler på om man skal handle og når frykten for konsekvenser slår inn. Avslutningsvis tenker også informanten på hvordan en bekjent gjorde det motsatte, og satte seg midt i skuddlinjen i en annen sak som ikke angikk egne elever. Beskrivelser av tvilens ulike følgesvenner i etiske dilemmaer, inkluderer også det han referer til som den *dristige* [egen kursivering]. Det å la motet føre til handling, selv om det er tvil og frykt for å gjøre feil, er i henhold til Aadland (2013) tegn på etisk kompetanse, og muligheter for personlig utvikling (s. 23-25).

6. Avslutning

I det avsluttende kapittelet oppsummeres funnene fra oppgaven sett opp mot problemstillingen. Videre ønsker jeg å belyse mulige implikasjoner for lærere og elever, og hva jeg mener burde belyses videre.

6.1 Oppsummering og veien videre

Fokuset i oppgaven har vært å belyse reaksjoner hos lærere når de blir presentert med statistikk og spørsmål knyttet til barn som utsettes for seksuelle overgrep, og videre anvende dette i et forsøk på å besvare problemstillingen; *På hvilken måte kan forsvarsmekanismer og tilskuereffekt ha betydning for skolens lave antall tilmeldte bekymringsmeldinger knyttet til seksuelle overgrep?*

Alle informantene er dyktige lærere som engasjerer seg i elevene og arbeidet sitt, men på ulike måter virket de alle distansert til omfanget av seksuelle overgrep og egen rolle som lærere i møte med barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Hvorfor klarer man ikke å ta innover seg tallene som beskriver et akutt samfunnsproblem? Dette fremstår for meg veldig interessant, og viktig å belyse videre.

Det som ble tydelig og felles for alle tre, var mangel på kompetanse gitt gjennom lærerutdannelsen, og et klart ønske om kompetanseheving. Universitet- og høyskolesektoren et stort ansvar og arbeid foran seg, men det er ikke opp til meg og min oppgave å si noe om dette er mulig med de rammer som foreligger. Men; med økt kompetanse fra barnehage til videregående opplæring, kan man arbeide proaktivt gjennom utdanningen av barna, og reaktivt i form av kompetente lærere som makter å se, avdekke og handle i møte med overgrepsutsatte barn.

Det er ikke mangel på tilgjengelig litteratur for avdekking og rapportering av seksuelle overgrep. Det som imidlertid er min erfaring etter arbeidet med oppgaven, er at det er mangel på relevant litteratur med fokus på *hvilke reaksjoner man vil kunne oppleve* i ulike deler av denne prosessen. Med fokus på hvilke forsvarmekanismer som ubevisst kan begynne å tre i kraft, kan man lettere bearbeide disse for å kunne anerkjenne omfanget av seksuelle overgrep, og for å kunne handle til barn og unges beste.

For mange barn, foregår overgrepene da de kommer hjem fra skolen. For andre hører overgrepene til i fortiden, men problemene knyttet til de, eksisterer i samtiden. Satt på spissen, hjelper det veldig lite om fantastiske engasjerte lærere og skoleledere jobber med det Søftestad (2008) beskriver som perifere problemer. Hvis fokus ligger i behandling av symptomer på individnivå, og arbeid med ulike skoleutviklingsprogrammer på organisasjonsnivå, er det nærliggende å tro mange ikke vil ha tilstrekkelig utbytte av dette.

Prosessen har gitt meg ny innsikt i hvordan naturlige psykologiske forsvarsmekanismer spiller inn på hvordan mennesker ubevisst reagerer på vanskelige situasjoner. Det er imidlertid vanskelig å gi et tydelig svar på denne komplekse problemstillingen, men arbeidet har gitt meg økt forståelse for denne kompleksiteten. I min drøfting har jeg trukket ut relevante reaksjoner som kan sees i sammenheng med forsvarsmekanismer og tilskuereffekt, men å trekke konklusjoner ønsker jeg ikke å gjøre — mer arbeid må til.

Referanseliste

Aadland, E. (2013). *Etik - dilemma og valg*. Viborg: Specialtrykkeriet

Aasland, M. W. (2014). «...si det til noen...» *En bok om seksuelle overgrep mot barn og unge*. Oslo: Høgskoleforlaget

Barne- og familiedepartementet (2003). *Seksuelle overgrep mot barn - en veileder for hjelpeapparatet*. Lokalisert på: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2003/0017/ddd/pdfv/286825-seksuelle_overgrep_mot_barn.pdf

Christoffersen, L., & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Hageberg, A.O.L (2013). Fann det dei visste, men ikkje ville vita. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 9 (50), 926-931. Lokalisert på: http://www.psykologtidsskriftet.no/?seks_id=332698&a=3

Johannessen, A., Tuft, P. A. & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag

Kvam, M. H. (2001). *Seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Univeristetsforlaget

Kvalnes, Ø. (2014). *Etikk for lærere*. Oslo: Univeristetsforlaget

Søftestad, S (2008). *Avdekking av seksuelle overgrep - veier ut av fortielsen*. Oslo: Universitetsforlaget

Statistisk Sentralbyrå (2014). *Meldingar til barnevernet, etter konklusjon, innhald i meldinga, kven som melde saka og alder*. Lokalisert på: [https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?](https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=BarnevAvsl02&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&C)

[subjectcode=&ProductId=&MainTable=BarnevAvsl02&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&C](https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=BarnevAvsl02&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&C)

MSSubjectArea=sosiale-forhold-og-kriminalitet&KortNavnWeb=barneverng&StatVariant=&checked=true

Steine, I.M., Milde, A.M, Bjorvatn, B., Grønli, J., Nordhus, I.H., Mrdalj, J. & Pallesen, S. (2012). Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge. *Tidsskrift for Norsk psykologiforening*, 10 (49), 950-957. Lokalisert på: http://www.psykologtidsskriftet.no/?seks_id=274742&a=2

Straffeloven, LOV-1902-05-22-10. (2014). *19. kapittel. Seksualforbrytelser*. Lokalisert på: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-12

Thoresen, S. & Hjemdal, O.K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (NKVTS Rapport 1, 2014). Lokalisert på: http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Vold_og_voldtekt_i_Norge.pdf

Vedlegg 1 — Intervjuguide

Før jeg begynner vil jeg gjør deg oppmerksom på hva informasjonen fra intervjuet skal brukes til, og hvordan jeg behandler materialet. Temaet jeg jobber med er avdekking og rapportering av seksuelle overgrep i skolen, og materialet fra intervjuet kommer til å danne grunnlaget for drøftingen i bacheloroppgaven min. Problemstillingen vil jeg komme tilbake til senere i intervjuet, da jeg ikke ønsker at min vinkling på oppgaven skal farge din oppfatning og dine svar. Det jeg ønsker i dette intervjuet er derfor dine tanker og følelser, og jeg kommer til å hjelpe deg å holde deg på individnivå da jeg har avgrenset oppgaven til lærerens indre prosesser, og ikke utfordringer på organisasjonsnivå. Avslutningsvis kan du gjerne si noe om dette om du ønsker det. Alt jeg noterer og trekker ut av intervjuet vil bli sensurert, og om du i løpet av intervjuet ønsker å avbryte er det din fulle rett.

Faktaspørsmål

Innledningsvis ønsker jeg å kartlegge bakgrunnen/utdanning og erfaring.

1. Alder:
2. Kjønn:
3. Utdannelse:
4. Alderstrinn i skolen:
5. Erfaring / år i skolen:

Introduksjons spørsmål

For å introdusere temaet i spørsmålene, starter jeg med å se på kunnskap og kompetanse innenfor temaet.

6. I din utdanning; kan du huske å ha gjennomgått opplæring i å gjenkjenne barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep? Hvis ja - kan du utdype? Hvis nei - har du på annet vis fått kunnskap eller kompetanse på å bli oppmerksom/gjenkjenne på mulige tegn på tegn på seksuelle overgrep?
7. Kjenner du til omfanget av seksuelle overgrep av mindreårige?

Overgang

Videre kommer jeg til å benytte noen illustrasjoner for å presentere statistikk. Jeg kommer til å anvende to ulike kilder, hvor den første er; en landsomfattende studie initiert av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, som ble utført i 2013 for å kartlegge vold og overgrep i nære relasjoner. NKVTS er et datterselskap av UNIRAND AS som er heleid av Universitetet i Oslo, og hoveddriften av Helse - og omsorgsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Vold og overgrep utgjør en stor belastning for individ og samfunn, og studiens resultater skulle anvendes for videre bruk i bekjempelse og forebyggende arbeid. Et representativt utvalg av befolkningen ble trukket fra Folkeregisteret og invitert til å delta i studien og omkring 4500 deltok i intervjuene (Thoresen, S. & Hjemdal, O.K, 2014). I denne undersøkelsen inkluderes i begrepet seksuelt overgrep;

- Seksuell kontakt med noen som er minst 5 år eldre, før barnet fylte 13 år.
- Seksuell omgang med noen som er minst 5 år eldre før barnet fylte 13 år. Videre er seksuell omgang definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex.
- Gjennomført voldtekt.
- Uønsket seksuell kontakt ved beruselse eller hvor personen har vært ute av stand til å samtykke eller stoppe overgrepet.
- Tvungen beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt/vold eller trusler om vold.
- Press til seksuelle handlinger.
- Andre former for seksuelle krenkelser.

Den andre kilden til statistikk, er studien til psykolog og doktorgradsstipendiat Iris M. Steine og hennes samarbeidspartnere; «Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsvalg i Norge», som ble gjennomført med hensikt å avdekke forekomsten av seksuelle krenkelser i et representativt utvalg i befolkningen. 700 informanter deltok i undersøkelsen, jevnt fordelt på kvinner og menn mellom 18 og 80 år. I denne studien har de inkludert i definisjonen seksuell krenkelse; blotting/kikking, vist pornografiske bilder eller filmer, blitt utsatt for sterkt seksualiserende atferd/tale uten fysisk kontakt. Forfatteren viser til traumet en 5 eller 6 åring kan oppleve dersom den som viser pornografiske bilder eller filmer er i nær relasjon til barnet.

Tilleggspunktene er derfor inkludert i studien som egne punkter for å tydeliggjøre at dette også er en seksuell krenkelse / seksuelt overgrep (Steine et.al., 2012).

Da vil jeg komme med statistikk fra disse kildene støttet med illustrasjoner. Her ønsker jeg dine tanker og følelser knyttet til tallene og illustrasjonen. Hvilke tanker gjør du deg?

8. NKVTS: 21,2 % av kvinnene og 7,8 % av mennene å ha opplevd minst én form for seksuelt overgrep eller krenkelse før fylte 18 år. Definert som seksuell kontakt før 13 år, voldtekt, beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler, rus relaterte overgrep, press til seksuelle handlinger og/eller andre seksuelle krenkelser og overgrep.
9. NKVTS: 4,8% kvinner og 0,9% menn svarte at de hadde blitt voldtatt før de fylte 18 år, ved bruk av makt eller ved trusler om å bli skadet. Av disse svarte over halvparten at det hadde skjedd flere ganger. Blant de som ble utsatt for voldtekt før 18 år, var to tredjedeler allerede utsatt før fylte 16 år.
10. NKVTS: 10,2% av kvinnene og 3,5 % av de mennene i undersøkelsen oppga å ha opplevd seksuell kontakt med noen som var 5 år eldre før fylte 13 år. Definert som fysisk seksuell kontakt, uten gjennomført inntrenging i skjede, oralt eller analt.
11. NKVTS: Videre svarte 4,0% av kvinnene og 1,5 % av mennene i undersøkelsen, at de hadde opplevd seksuell omgang før fylte 13 år. Definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex. Gjennomsnittsalderen for den seksuelle omgangen; 8 år.
12. Steine og samarbeidspartnere fikk i 2013 en pris fra Tidsskrift for Norsk Psykologforening for artikkelen som ble publisert med bakgrunn i studien. I en ny artikkel knyttet til denne prisen siteres forskningslederen Iris Steine: «Kan henda er det noko i oss som ikkje vil tru at så mange som ei av ti jenter før fylte 16 år har opplevd det straffelova definerer som den alvorlegaste forma for seksuelle overgrep. Over 11 prosent av alle jenter opplever altså uønskt inntrenging med fingrar, gjenstand eller kjønnsorgan i vagina eller endetarm, inntrenging med kjønnsorgan i munn, å bli tvungne til samleie ved bruk av vald eller trugande åtferd eller når ein er bevisstlaus eller ute av stand til å motsetta seg handlinga, eller på anna vis å føla seg pressa til samleie. Over 11 prosent. Det er tre i kvar skuleklasse, det». Hvilke tanker gjør du deg om dette sitatet?

13. I følge Statistisk Sentralbyrå, mottok barnevernet i 2013, 778 saker knyttet til seksuelle overgrep på landsbasis. 122 av sakene ble meldt fra barnehager og 115 av skoler. Skolen sto derfor for 14,8 % av sakene som ble meldt til barnevernet om seksuelle overgrep hos barn.

Nøkkelspørsmål

I nøkkelspørsmålene ønsker jeg å stille spørsmål som ligger nært mot problemstillingen.

14. Hva tenker du kan være grunner til at det kommer få tilmeldinger om seksuelle overgrep fra skole til barnevernet?

15. I media har det vært oppe flere saker om barn, med tragiske utfall, hvor det har i ettertid vist seg at mange så/visste at noe var feil, men ingen handlet på mistankene. Hva tenker du kan være grunnen/grunner til det?

16. Gir informanten kjennetegnliste og ber han/hun om å skimme igjennom. Har du tidligere vært kjent med en veileder som dette? Er dette et verktøy du tror kan bidra til avdekking av seksuelle overgrep? Hvilke tanker gjør du deg?

Avslutning

Avslutningsvis har du mulighet til å spørre spørsmål og avklare uklarheter og komme med noen siste innspill før intervjuet avsluttes. Den midlertidige problemstillingen jeg jobber ut fra er På hvilken måte kan forsvarsmekanismer og tilskuereffekt ha betydning for skolens lave antall tilmeldte bekymringsmeldinger knyttet til seksuelle overgrep? (Jeg forklarer litt hvordan jeg kom frem til problemstillingen). Hvis du ønsker har du mulighet til å komme med kommentarer knyttet til dette.

Vedlegg 2 — Intervju informant 1

Tekst i blå farge: intervjuer.

Tekst i svart farge: informant.

Før jeg begynner vil jeg gjør deg oppmerksom på hva informasjonen fra intervjuet skal brukes til, og hvordan jeg behandler materialet. Temaet jeg jobber med er avdekking og rapportering av seksuelle overgrep i skolen, og materialet fra intervjuet kommer til å danne grunnlaget for drøftingen i bacheloroppgaven min. Problemstillingen vil jeg komme tilbake til senere i intervjuet, da jeg ikke ønsker at min vinkling på oppgaven skal farge din oppfatning og dine svar. Det jeg ønsker i dette intervjuet er derfor dine tanker og følelser, og jeg kommer til å hjelpe deg å holde deg på individnivå da jeg har avgrenset oppgaven til lærerens indre prosesser, og ikke utfordringer på organisasjonsnivå. Avslutningsvis kan du gjerne si noe om dette om du ønsker det. Alt jeg noterer og trekker ut av intervjuet vil bli sensurert, og om du i løpet av intervjuet ønsker å avbryte er det din fulle rett.

Faktaspørsmål

Innledningsvis ønsker jeg å kartlegge bakgrunnen/utdanning og erfaring.

1. Alder: 32
2. Kjønn: K
3. Utdannelse: 3 årig yrkesfaglærerutdanning, adjunkt med tillegg. Tar master i skoleutvikling
4. Alderstrinn i skolen: Vg1-Vg3
5. Erfaring / år i skolen: 2 år

Introduksjons spørsmål

For å introdusere temaet i spørsmålene, starter jeg med å se på kunnskap og kompetanse innenfor temaet.

6. I din utdanning; kan du huske å ha gjennomgått opplæring i å gjenkjenne barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep? Hvis ja - kan du utdype? Hvis nei - har du på annet vis fått kunnskap eller kompetanse på å bli oppmerksom/gjenkjenne på mulige tegn på tegn på seksuelle overgrep?

Ikke i utdanningen.

(Hvis nei:) Ja, det har jeg. Gjennom at jeg har drøftet mye med en venninne som er barnevernspedagog. Kjenner til noen av kjennetegnene .

7. Kjenner du til omfanget av seksuelle overgrep av mindreårige?

Kjenner ikke til det tallmessig, men vet at det er mye.

Overgang

Videre kommer jeg til å benytte noen illustrasjoner for å presentere statistikk. Jeg kommer til å anvende to ulike kilder, hvor den første er; en landsomfattende studie initiert av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, som ble utført i 2013 for å kartlegge vold og overgrep i nære relasjoner. NKVTS er et datterselskap av UNIRAND AS som er heleid av Universitetet i Oslo, og hoveddriftet av Helse - og omsorgsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Vold og overgrep utgjør en stor belastning for individ og samfunn, og studiens resultater skulle anvendes for videre bruk i bekjempelse og forebyggende arbeid. Et representativt utvalg av befolkningen ble trukket fra Folkeregisteret og invitert til å delta i studien og omkring 4500 deltok i intervjuene (Thoresen, S. & Hjemdal, O.K, 2014). I denne undersøkelsen inkluderes i begrepet seksuelt overgrep;

- Seksuell kontakt med noen som er minst 5 år eldre, før barnet fylte 13 år.
- Seksuell omgang med noen som er minst 5 år eldre før barnet fylte 13 år. Videre er seksuell omgang definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex.
- Gjennomført voldtekt.
- Uønsket seksuell kontakt ved beruselse eller hvor personen har vært ute av stand til å samtykke eller stoppe overgrepet.
- Tvungen beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt/vold eller trusler om vold.
- Press til seksuelle handlinger.
- Andre former for seksuelle krenkelser.

Den andre kilden til statistikk, er studien til psykolog og doktorgradsstipendiat Iris M. Steine og hennes samarbeidspartnere; «Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsvalg i Norge», som ble gjennomført med hensikt å avdekke forekomsten av seksuelle krenkelser i et representativt utvalg i befolkningen. 700 informanter deltok i undersøkelsen, jevnt fordelt på kvinner og menn mellom 18 og 80 år. I denne studien har de inkludert i definisjonen seksuell krenkelse; blotting/kikking, vist pornografiske bilder eller filmer, blitt utsatt for sterkt seksualiserende atferd/tale uten fysisk kontakt. Forfatteren viser til traumet en 5 eller 6 åring kan oppleve dersom den som viser pornografiske bilder eller filmer er i nær relasjon til barnet. Tilleggspunktene er derfor inkludert i studien som egne punkter for å tydeliggjøre at dette også er en seksuell krenkelse / seksuelt overgrep (Steine et.al., 2012).

Da vil jeg komme med statistikk fra disse kildene støttet med illustrasjoner. Her ønsker jeg dine tanker og følelser knyttet til tallene og illustrasjonen. Hvilke tanker gjør du deg?

8. NKVTS: 21,2 % av kvinnene og 7,8 % av mennene å ha opplevd minst én form for seksuelt overgrep eller krenkelse før fylte 18 år. Definert som seksuell kontakt før 13 år, voldtekt, beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler, rus relaterte overgrep, press til seksuelle handlinger og/eller andre seksuelle krenkelser og overgrep.

21 % sa du? (Overrasket)

Shit. Hvor stor var denne undersøkelsen egentlig? (Informanten spør videre om undersøkelsen og jeg oppklarer og gjentar tallene). Høres mye ut. (Intervjuer spør om informanten tenker at det er feil med tallene da informanten virker litt skeptisk). Jeg tenker jo først familie/nære relasjoner da jeg hører tallene og overgrep, så jeg ser jo at det er viktig at begrepene er på plass.

7 % av menn sier det samme og der tenker jeg at menn kan ha blitt utsatt for det samme, men ikke like ofte tenker at det er overgrep. Tenker at kvinner også henter frem ting fra fortida i en større grad enn menn i en undersøkelse. Analyserer mer, og ser på ting fra fortida på en annen måte - derfor kanskje tallene er så ulike. Kvinner kan kanskje se noe mer alvorlig på noen ting enn menn. Sex og seksualitet er veldig fremme i samfunnet i dag, og det å ikke bli utsatt for noe pornografi med tv og nett er nesten umulig . Får ting servert man ikke burde hatt. Vet ikke.

9. NKVTS: 4,8% kvinner og 0,9% menn svarte at de hadde blitt voldtatt før de fylte 18 år, ved bruk av makt eller ved trusler om å bli skadet. Av disse svarte over halvparten at det hadde skjedd flere ganger. Blant de som ble utsatt for voldtekt før 18 år, var to tredjedeler allerede utsatt før fylte 16 år.

Det her var mer som jeg tenkte at det kunne være (Informanten ser på illustrasjonen og nikker). Samsvarer mer med omfanget som jeg tenkte på forhånd.

10. NKVTS: 10,2% av kvinnene og 3,5 % av de mennene i undersøkelsen oppga å ha opplevd seksuell kontakt med noen som var 5 år eldre før fylte 13 år. Definert som fysisk seksuell kontakt, uten gjennomført inntrenging i skjede, oralt eller analt.

Det er like fælt egentlig. Jeg tenker egentlig at det er like grovt overgrep med beføling da de tar det med seg på samme måte som hvis det hadde vært grovere overgrep. Så lenge det ikke er frivillig og ikke lek er det like ille.

11. NKVTS: Videre svarte 4,0% av kvinnene og 1,5 % av mennene i undersøkelsen, at de hadde opplevd seksuell omgang før fylte 13 år. Definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex. Gjennomsnittsalderen for den seksuelle omgangen; 8 år.

Lang tenkepause. Kjenner at jeg er litt usikker på hva du er ute etter jeg skal si på det. (Intervjuer forklarer derfor at hensikten er å høre informantens følelser og subjektive tanker). Tenkepause. Tallene samsvarer mer det jeg tenkte at det kunne være. Interessant å få det servert som en slik illustrasjon. (Virker litt preget/forvirret)

12. Steine og samarbeidspartnere fikk i 2013 en pris fra *Tidskrift for Norsk Psykologforening* for artikkelen som ble publisert med bakgrunn i studien. I en ny artikkel knyttet til denne prisen siteres forskningslederen Iris Steine: «Kan henda er det noko i oss som ikkje vil tru at så mange som ei av ti jenter før fylte 16 år har opplevd det straffelova definerer som den alvorlegaste forma for seksuelle overgrep. Over 11 prosent av alle jenter opplever altså uønskt inntrenging med fingrar, gjenstand eller kjønnsorgan i vagina eller endetarm, inntrenging med kjønnsorgan i munn, å bli tvungne til samleie ved bruk av vald eller trugande åtferd eller når ein er bevisstlaus

eller ute av stand til å motsetta seg handlinga, eller på anna vis å føla seg pressa til samleie.

Over 11 prosent. Det er tre i kvar skuleklasse, det». Hvilke tanker gjør du deg om dette sitatet?

Nikker anerkjennende og tar en lengre tenkepause. Det er mye. Jeg tippa to. Tenker på min klasse.

Det er da 1 eller 1 1/2 i mine klasser hvor vi er ca 15 i hver klasse.

Regner med at det er mye knyttet til konsentrasjonsproblemer for eksempel.

Dette er jo også nærliggende i flere av temaene som vi har på helse og oppvekst. Viktig at vi da tilpasser eller tilrettelegger for de som har en slik bagasje på best mulig måte da vi jobber med slike temaer og at vi kan plukke opp atferd som kan komme. Atferdsproblematikk kan jo komme i forbindelse men en slik bakgrunn.

13. I følge Statistisk Sentralbyrå, mottok barnevernet i 2013, 778 saker knyttet til seksuelle overgrep på landsbasis. 122 av sakene ble meldt fra barnehager og 115 av skoler. Skolen sto derfor for 14,8 % av sakene som ble meldt til barnevernet om seksuelle overgrep hos barn.

(Informanten stiller igjen noen spørsmål om tallene). Jeg tenker; hvor lett er det for oss lærere å få tak i det. Hvilke oppgaver har vi som pedagoger fremfor de som jobber i helsevesenet - hvilke forutsetninger har vi for å plukke opp slike saker. Vi er ikke kompetente i å gå inn i slike samtaler hvis ikke det er noen signaler vi plukker opp. Er jo derfor ikke overrasket at ikke flere blir meldt. Synes det er synd hvis skolen er den eneste arenaen for å ta tak i det. Komplekst. Vanskelig å vite hvordan.

Hvis man har mer kunnskaper om tegn så har man bedre forutsetninger for å melde.

Kanskje ikke de samme signalene hos 16 til 18 år og de mindre barna. (Informanten tar en tenkepause). Synes det er vanskelig å ta det på sparket - hvordan vi skal håndtere det. (Intervjuer tolker dette som at informanten mener på sparket i intervjuet).

Sosialpedagogikk og relasjoner er mer i fokus i skolen, og faglig fokus kan fort blir borte. Det synes jeg også er bekymringsverdig. Har selv vært i mange mange dilemmaer som går over i helse og privat.

Man er jo redd for å trå utenfor sin kompetanse i så alvorlige ting - hva hvis du tar feil. Gå å melde på noe for du ser *noe*. Kan bli så veldig feil om man tar feil. Mener ikke at vi ikke skal slutte å bry oss. men være varsom med å gå for langt inn i noe man ikke har kompetanse på.

Nøkkelspørsmål

I nøkkelspørsmålene ønsker jeg å stille spørsmål som ligger nært mot problemstillingen.

14. Hva tenker du kan være grunner til at det kommer få tilmeldinger om seksuelle overgrep fra skole til barnevernet?

Hvor sikker skal du være før du blandet deg. Foreldre som driver med overgrep.

Jeg tenker det også noe med overganger og dårligere samarbeid tverrfaglig.

Skjer det atferdsendringer går jeg til alle samarbeidspartnere. Der hvor jeg har vært bekymret ift psykisk helse har jeg meldt. Helseproblematikk som jeg sender videre til kompetente andre. Synes det er viktig å bruke ressurser rundt deg. Jeg tenker det er vanskelig som enkeltlærer å gå inn i slike saker. Bortsett fra å lære mer om det.

15. I media har det vært oppe flere saker om barn, med tragiske utfall, hvor det har i ettertid vist seg at mange så/visste at noe var feil, men ingen handlet på mistankene. Hva tenker du kan være grunnen/grunner til det?

Dårlig samarbeid. Tverrfaglig samarbeid som ikke fungerer, og ting som ikke blir tatt på alvor. Hører jo om barnevernsaker som burde vært meldt. Senest Øyer-saken. Synd. Men som lærer har man en rolle (mener plikt) om å varsle ved bekymring. Må være våkne og bli kjent med elevene for å plukke opp sårne ting, vasle til de som har kompetanse og ikke gå utover sin egen rolle.

Tenker at det er en svikt i systemet - for dårlig samarbeid på tvers av områder. En av mine kjepphester er at vi er pedagoger. Noen trækker for langt inn i privatliv, følelsesliv og ting de ikke bør gjøre som pedagog. Man får høre ting man ikke har kompetanse til å svare på. Viktig å lytte, men ikke gi råd som man ikke har forutsetninger for å gi. Jeg lytter til alt de vil si meg, gir støtte og

omsorg, men vi har psykolog, helsesøster og rådgiver på skolen. Jeg mener det er viktig å være bevisst sin rolle og gi riktig hjelp. (Engasjert kroppsspråk.)

16. Gir informanten kjennetegnliste og ber han/hun om å skimme igjennom. Har du tidligere vært kjent med en veileder som dette? Er dette et verktøy du tror kan bidra til avdekking av seksuelle overgrep? Hvilke tanker gjør du deg?

Jeg synes det følt å lese. (Informanten grøsser). Men det er helt suverent å få en liten innføring. Viktigst for meg med kjennetegnene i puberteten med tanke på alderstrinn. (Informanten leser fra kjennetegnlisten). Vært borti mye ungdom som har vist tegn fra kjennetegnlisten. Men, hva gjør du da? Ser elever rett fra listen. Min oppgave er da å få de inn i helsevesenet. Få hjelp. Kontakte PPT eller barnevern hvis de er under 16 og bor hjemme.

Bra om lærere blir kompetansehevet på området. Bra med veiledere som et skoleverktøy og ha det tilgjengelig.

Avslutning

Avslutningsvis har du mulighet til å spørre spørsmål og avklare uklarheter og komme med noen siste innspill før intervjuet avsluttes. Den midlertidige problemstillingen jeg jobber ut fra er På hvilken måte kan forsvarsmekanismer og tilskuereffekt ha betydning for skolens lave antall tilmeldte bekymringsmeldinger knyttet til seksuelle overgrep? (Jeg forklarer litt hvordan jeg kom frem til problemstillingen). Hvis du ønsker har du mulighet til å komme med kommentarer knyttet til dette.

Vi har jo mer myndige elever. Elever som kommer inn på 2. og 3. opptak. Tenker at det er mer relevant for grunnskolen. Vi har mange som bor for seg selv. Jeg vet ikke.

Vedlegg 3 — Intervju informant 2

Tekst i blå farge: intervjuer.

Tekst i svart farge: informant.

Før jeg begynner vil jeg gjør deg oppmerksom på hva informasjonen fra intervjuet skal brukes til, og hvordan jeg behandler materialet. Temaet jeg jobber med er avdekking og rapportering av seksuelle overgrep i skolen, og materialet fra intervjuet kommer til å danne grunnlaget for drøftingen i bacheloroppgaven min. Problemstillingen vil jeg komme tilbake til senere i intervjuet, da jeg ikke ønsker at min vinkling på oppgaven skal farge din oppfatning og dine svar. Det jeg ønsker i dette intervjuet er derfor dine tanker og følelser, og jeg kommer til å hjelpe deg å holde deg på individnivå da jeg har avgrenset oppgaven til lærerens indre prosesser, og ikke utfordringer på organisasjonsnivå. Avslutningsvis kan du gjerne si noe om dette om du ønsker det. Alt jeg noterer og trekker ut av intervjuet vil bli sensurert, og om du i løpet av intervjuet ønsker å avbryte er det din fulle rett.

Faktaspørsmål

Innledningsvis ønsker jeg å kartlegge bakgrunnen/utdanning og erfaring.

1. Alder: 48
2. Kjønn: M
3. Utdannelse: Allmennlærer med tilleggsutdanning.
4. Alderstrinn i skolen: Ungdomsskole
5. Erfaring / år i skolen: Jobbet som assistent først, så 18 år som lærer

Introduksjons spørsmål

For å introdusere temaet i spørsmålene, starter jeg med å se på kunnskap og kompetanse innenfor temaet.

6. I din utdanning; kan du huske å ha gjennomgått opplæring i å gjenkjenne barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep? Hvis ja - kan du utdype? Hvis nei - har du på annet vis fått kunnskap eller kompetanse på å bli oppmerksom/gjenkjenne på mulige tegn på tegn på seksuelle overgrep?

Nei. Ingen formell kompetanse.

Har vært tema på et og annet kurs, og har av egen interesse prøvd å holde meg litt oppdatert, men føler ikke jeg har kompetanse på temaet.

7. Kjenner du til omfanget av seksuelle overgrep av mindreårige?

Nei.

Overgang

Videre kommer jeg til å benytte noen illustrasjoner for å presentere statistikk. Jeg kommer til å anvende to ulike kilder, hvor den første er; en landsomfattende studie initiert av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, som ble utført i 2013 for å kartlegge vold og overgrep i nære relasjoner. NKVTS er et datterselskap av UNIRAND AS som er heleid av Universitetet i Oslo, og hoveddriftet av Helse - og omsorgsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Vold og overgrep utgjør en stor belastning for individ og samfunn, og studiens resultater skulle anvendes for videre bruk i bekjempelse og forebyggende arbeid. Et representativt utvalg av befolkningen ble trukket fra Folkeregisteret og invitert til å delta i studien og omkring 4500 deltok i intervjuene (Thoresen, S. & Hjemdal, O.K, 2014). I denne undersøkelsen inkluderes i begrepet seksuelt overgrep;

- Seksuell kontakt med noen som er minst 5 år eldre, før barnet fylte 13 år.
- Seksuell omgang med noen som er minst 5 år eldre før barnet fylte 13 år. Videre er seksuell omgang definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex.
- Gjennomført voldtekt.
- Uønsket seksuell kontakt ved beruselse eller hvor personen har vært ute av stand til å samtykke eller stoppe overgrepet.
- Tvungen beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt/vold eller trusler om vold.
- Press til seksuelle handlinger.
- Andre former for seksuelle krenkelser.

Den andre kilden til statistikk, er studien til psykolog og doktorgradsstipendiat Iris M. Steine og hennes samarbeidspartnere; «Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsvalg i Norge», som ble gjennomført med hensikt å avdekke forekomsten av seksuelle krenkelser i et representativt utvalg i befolkningen. 700 informanter deltok i undersøkelsen, jevnt fordelt på kvinner og menn mellom 18 og 80 år. I denne studien har de inkludert i definisjonen seksuell krenkelse; blotting/kikking, vist pornografiske bilder eller filmer, blitt utsatt for sterkt seksualiserende atferd/tale uten fysisk kontakt. Forfatteren viser til traumet en 5 eller 6 åring kan oppleve dersom den som viser pornografiske bilder eller filmer er i nær relasjon til barnet. Tilleggspunktene er derfor inkludert i studien som egne punkter for å tydeliggjøre at dette også er en seksuell krenkelse / seksuelt overgrep (Steine et.al., 2012).

Da vil jeg komme med statistikk fra disse kildene støttet med illustrasjoner. Her ønsker jeg dine tanker og følelser knyttet til tallene og illustrasjonen. Hvilke tanker gjør du deg?

8. NKVTS: 21,2 % av kvinnene og 7,8 % av mennene å ha opplevd minst én form for seksuelt overgrep eller krenkelse før fylte 18 år. Definert som seksuell kontakt før 13 år, voldtekt, beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler, rus relaterte overgrep, press til seksuelle handlinger og/eller andre seksuelle krenkelser og overgrep.

Høres og ser sannsynlig ut. Grusomme tall, vanskelig og vondt å forholde seg til, men ser det ikke som usannsynlig.

9. NKVTS: 4,8% kvinner og 0,9% menn svarte at de hadde blitt voldtatt før de fylte 18 år, ved bruk av makt eller ved trusler om å bli skadet. Av disse svarte over halvparten at det hadde skjedd flere ganger. Blant de som ble utsatt for voldtekt før 18 år, var to tredjedeler allerede utsatt før fylte 16 år.

Kan godt være mulig. Ingen utenkelig situasjon. Finner det ikke usannsynlig. Et klasserom gjenspeiler samfunnet - derfor er det ikke utenkelig. Man ser jo også i media om dagen om at det er store tall, selv om jeg ikke har «opplevd» det selv. Men det er klart de sikkert har vært her hos meg gjennom årene, men har ikke selv avdekket noen seksuelle overgrep.

10. NKVTS: 10,2% av kvinnene og 3,5 % av de mennene i undersøkelsen oppga å ha opplevd seksuell kontakt med noen som var 5 år eldre før fylte 13 år. Definert som fysisk seksuell kontakt, uten gjennomført inntrenging i skjede, oralt eller analt.

Høres forferdelig mye ut, håper at det er annerledes. Kan ikke si at jeg ikke tror det heller, men som sagt tidligere håper jeg at det ikke er sant.

11. NKVTS: Videre svarte 4,0% av kvinnene og 1,5 % av mennene i undersøkelsen, at de hadde opplevd seksuell omgang før fylte 13 år. Definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex. Gjennomsnittsalderen for den seksuelle omgangen; 8 år.

Kan være mulig. Som mann og far er det vanskelig å skjønne dette. Vanvittig høyt tall.

12. Steine og samarbeidspartnere fikk i 2013 en pris fra Tidsskrift for Norsk Psykologforening for artikkelen som ble publisert med bakgrunn i studien. I en ny artikkel knyttet til denne prisen siteres forskningslederen Iris Steine: «Kan henda er det noko i oss som ikkje vil tru at så mange som ei av ti jenter før fylte 16 år har opplevd det straffelova definerer som den alvorlegaste forma for seksuelle overgrep. Over 11 prosent av alle jenter opplever altså uønskt inntrenging med fingrar, gjenstand eller kjønnsorgan i vagina eller endetarm, inntrenging med kjønnsorgan i munn, å bli tvungne til samleie ved bruk av vald eller trugande åtferd eller når ein er bevisstlaus eller ute av stand til å motsetta seg handlinga, eller på anna vis å føla seg pressa til samleie. Over 11 prosent. Det er tre i kvar skuleklasse, det». Hvilke tanker gjør du deg om dette sitatet?

Tror det er fullt mulig. Her hos oss på ungdomsskolenivå tror jeg mye av det skjer med jenter i festligheter med eldre gutter, hvor de føler seg presset mot sin vilje til noe de egentlig ikke vil. Tror dette er fullt mulig. Forferdelig høyt tall.

13. I følge Statistisk Sentralbyrå, mottok barnevernet i 2013, 778 saker knyttet til seksuelle overgrep på landsbasis. 122 av sakene ble meldt fra barnehager og 115 av skoler. Skolen sto derfor for 14,8 % av sakene som ble meldt til barnevernet om seksuelle overgrep hos barn.

Jeg tenker at det er veldig vanskelig. Jeg tenker på meg selv. Tenkepause. - tenker på seg selv - man skal være veldig trygg på at det er noe, før du tar tak i noe i det som du får tak i - trøbbel med

skolen at når man ikke kan bevise - redd for å ødelegge. Når det ikke er så åpenbart så tror jeg at man på mange måter kvier seg for det. KVier seg i den forstand at for å gå til det skrittet at man melder - hvordan kan du være sikker på noe sånt. Bortsett fra da de sier de direkte til deg. Jeg reflekterer over mørketall og symptomer på atferd. Ser på dette som vanskelig.

For egen regning. Hadde ikke vært i tvil i hva jeg hadde gjort. Man risikerer at det er en forelder eller hva det måtte være - heftig greie å bli dratt inn. Tenker det sikkert er enda vanskeligere hos de små barna. Hva er fantasi og hva er ikke?

Nøkkelspørsmål

I nøkkelspørsmålene ønsker jeg å stille spørsmål som ligger nært mot problemstillingen.

14. Hva tenker du kan være grunner til at det kommer få tilmeldinger om seksuelle overgrep fra skole til barnevernet?

Det er jo sånn at mange barn er lojale, og at det kan være problematisk da det ofte er en enorm tilknytning til overgriper hvis det er familie. At det kan være vanskelig å avdekke på grunn av lojaliteten. Hvis noen endrer plutselig atferd, så er det lettere. Hvis det ikke er en plutselig endring, - hvordan skal du da kunne se det? Pubertet her i ungdomsskolen er i seg selv en utfordring i den forstand at da skjer det endringer i alle ungdommer. I en tid det i utgangspunktet er mye endringer er det vanskelig å skille disse endringen fra endringer som kan komme av for eksempel overgrep. Har selv ikke meldt saker knyttet til seksuelle overgrep, på 18 år. Kom ei jente som ba om hjelp til å kontakte barnevernet da hun sa hun hadde opplevd overgrep. Da kontaktet jeg barnevernet. Men hun møtte ikke opp til timen, så da falt hun igjennom da, og ble ikke fulgt opp etter det.

15. I media har det vært oppe flere saker om barn, med tragiske utfall, hvor det har i ettertid vist seg at mange så/visste at noe var feil, men ingen handlet på mistankene. Hva tenker du kan være grunnen/grunner til det?

Forferdelig. Helt forferdelig. (Viser tydelige følelser til påstanden/spørsmålet.) Tragisk at ikke omgivelsene reagerer på noe. Fryktelig hva noen skal gjennomgå uten at de rundt reagerer. Tror kanskje de som er rundt det - blir blind for det. Som om de får på skylapper.

Tenker at man visker ut grenser for hva som er greit og ikke greit i enkelte miljøer. Ordførersaken (våggå) er på en måte en bra sak å vise til. For dette var ikke bare «en bygdetulling» — men en ordfører som tar seg til rette med ei ungjente på en helt unormal måte. Man klarer egentlig ikke tenke at dette er mulig (viser til spørsmålet). Men; statistikken viser det. Tenker også at samfunnet generelt, sosiale medier osv er blitt mye mer seksualisert. At det er «greit» å sex på tv for eksempel.

Ser at samfunnet kan spille inn med at det økende seksualiseringen, men det med overgrep på små unger er helt ufattelig - blir dårlig.

Har selv hatt elever man har stusset på. Hvorfor er eleven sånn? Hadde en elev som var redd far. Hvordan vet jeg at ikke det er mer? Mor var lei seg og lovet at det ikke var noe vold i hjemmet. Men det var masse ulike andre problemer i familien. Denne eleven ser ikke ut til å ha blitt slått, men en dag kommer for å fortelle at det har vært noe som har skjedd som gjør at hxn er redd far. Dette var da en dag, men virker etter dette «vanlig» igjen. Reflekterer rundt hvor mye skal til for at jeg skal gå til barnevernet!? Den ene gangen dette skjedde fulgte jeg opp på timen. Blant annet med helsesøter og rådgiver på dagen, for å sikre at hun har flere å betro seg til om hxn ikke ville det til meg. Men igjen: hva om hun ikke hadde vist en reaksjon eller kommet til meg - hvordan skal jeg da fange opp det? Særlig tenker jeg på de som er veldig stille av natur. De er kanskje vanskeligst å få taket på...de som snakker og er mer utadvendte. Kan være det er lettere å se slike ting på da endringer blir tydeligere. For meg er det viktig å få både mor og far på elevsamtale da man også der kan plukke opp ting. Men; ofte kommer bare en forelder, der man ønsker at begge skulle kommet.

Husker Bjungn saken hvor det vel ble antydnet at 20-25 % av jentene var misbrukt. Dette var i starten da jeg jobbet som assistent. Tenkte da mye på hvem i klassen min er det som har blitt utsatt. Man kan nesten bli sprø av å tenke slik. Paranoid. Man må involvere seg med elevene og skape gode relasjoner, men selv da har man ingen garanti.

16. Gir informanten kjennetegnliste og ber han/hun om å skimme igjennom. Har du tidligere vært kjent med en veileder som dette? Er dette et verktøy du tror kan bidra til avdekking av seksuelle overgrep? Hvilke tanker gjør du deg?

Jeg tenker at noe av dette er en grei oppsummering av hva man kan se etter. I forhold til eldre kan man se endringsatferd i forhold til skjemaet, og det er greit. Men puberteten vil også kunne gi noe av

disse tegnene. Opprør mot de hjemme, eller utforsking av det motsatte kjønn. Livet til ungdommene i puberteten er gjerne en bergogdalbane i seg sjøl. Holdepunkter man kan være bevisste på er veldig greit hjelpemiddel. Ser selvfølgelig her at det her med rus og synkende skoleprestasjoner er holdepunkter man ser i skolen. Sett flere av kjennetegnene hos en tidligere elev som er overgrepsutsatt.

Tenker også at spiseforstyrrelser like gjerne kan være treningsrelatert, som overgrep. (Leser igjennom punktene). Vi har også de elevene som er depressive til tider som har tunge tanker om livet ,og spesielt seg selv. (Tankefull)

Hvilken kompetanse sitter jeg på for å hjelpe ungdom i sånne tilfeller? Jeg *kan* være et godt medmenneske som bryr seg da de trenger de.

Tenker det er vanskelig å avdekke, spesielt da det kanskje ikke er atferdsendringer, men atferd som har vært konstant siden barnehage da de allerede kan ha vært utsatt som veldig unge. Tror det er lettere å se der det er store avvik i atferds.

Tenker også på at jenter som er utsatt for overgrep i sammenheng med festligheter i ungdomstiden...opplever det som...kall det gjerne overgrep...kanskje ikke det var et overgrep, men sett i ettertid så var det noe de ikke ville. Tenker at det er denne typen overgrep som er vanligst blant de elevene jeg jobber med. Har aldri avdekket noe, men vet at det er statistisk umulig at ingen av mine elever gjennom årene har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Det gjør at man gjør seg noen tanker.

Seksualitet er en del av ungdomsskole. I undervisningen, pubertet osv. Setter dagsorden på temaet i skolen og ikke gjømmet unna dette. Diskuterer og prater mye om det. Så tenker det er lettere å snakke om det og derfor lettere å fange det opp her (ungdomsskolen) enn på barneskolen. Uten å ha noe belegg for å si det. Bare en tanke.

Avslutning

Avslutningsvis har du mulighet til å spørre spørsmål og avklare uklarheter og komme med noen siste innspill før intervjuet avsluttes. Den midlertidige problemstillingen jeg jobber ut fra er På hvilken måte kan forsvarsmekanismer og tilskuereffekt ha betydning for skolens lave antall

tilmeldte bekymringsmeldinger knyttet til seksuelle overgrep? (Jeg forklarer litt hvordan jeg kom frem til problemstillingen). Hvis du ønsker har du mulighet til å komme med kommentarer knyttet til dette.

Man skal være så sikker før man gjør noe. Tenker i forhold til mobbing på skolen som jeg har nulltoleranse for. Her er jeg avhengig av at noen forteller meg. Det er mulig jeg burde ha sett noe uansett, men det er ikke alltid like lett å se. Å da gå over på seksuelle overgrep, så er det da sjumilssteg videre.

Skjemaer som denne kjennetegnlisten kan faktisk også gjøre en paranoid.

Det er viktig å få inn fagfolk som ressurs og støtte. Bruker helsesøster, men det er problematisk at det er så sjeldent kontortid på skolen, og at de ikke står i stillingen så lenge av gangen. Viktig med kontinuitet og godt samarbeid over tid. Systemutfordring.

Vedlegg 4 — Intervju informant 3

Tekst i blå farge: intervjuer.

Tekst i svart farge: informant.

Før jeg begynner vil jeg gjør deg oppmerksom på hva informasjonen fra intervjuet skal brukes til, og hvordan jeg behandler materialet. Temaet jeg jobber med er avdekking og rapportering av seksuelle overgrep i skolen, og materialet fra intervjuet kommer til å danne grunnlaget for drøftingen i bacheloroppgaven min. Problemstillingen vil jeg komme tilbake til senere i intervjuet, da jeg ikke ønsker at min vinkling på oppgaven skal farge din oppfatning og dine svar. Det jeg ønsker i dette intervjuet er derfor dine tanker og følelser, og jeg kommer til å hjelpe deg å holde deg på individnivå da jeg har avgrenset oppgaven til lærerens indre prosesser, og ikke utfordringer på organisasjonsnivå. Avslutningsvis kan du gjerne si noe om dette om du ønsker det. Alt jeg noterer og trekker ut av intervjuet vil bli sensurert, og om du i løpet av intervjuet ønsker å avbryte er det din fulle rett.

Faktaspørsmål

Innledningsvis ønsker jeg å kartlegge bakgrunnen/utdanning og erfaring.

1. Alder: 25
2. Kjønn: Kvinne
3. Utdannelse: Adjunkt (allmennlærer) med tillegg (sosialpedagogikk)
4. Alderstrinn i skolen: Mellomtrinnet i hovedsak, spesialpedagogikk i småskolen
5. Erfaring / år i skolen: 2 år

Introduksjons spørsmål

For å introdusere temaet i spørsmålene, starter jeg med å se på kunnskap og kompetanse innenfor temaet.

6. I din utdanning; kan du huske å ha gjennomgått opplæring i å gjenkjenne barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep? Hvis ja - kan du utdype? Hvis nei - har du på annet vis fått kunnskap eller kompetanse på å bli oppmerksom/gjenkjenne på mulige tegn på tegn på seksuelle overgrep?

Nei, ingen opplæring i utdannelsen. Har hatt elever på skolen som har ført til at jeg har blitt kjent med noen kjennetegn, som f.eks regresjon hos en elev. Helsesøster som gjorde meg oppmerksom på at dette kan være et tegn på seksuelle overgrep, og det ble videre undersøkt med legetimer og samtaler.

7. Kjenner du til omfanget av seksuelle overgrep av mindreårige?

Kjenner ikke til tall, men vet at det er mange, og at det skjer. Vet at det har vært saker med elever på skolen. Er obs på det så langt jeg klarer, og prøver etter beste evne å følge med på endringer og stille gode spørsmål, men vet for lite om det.

Overgang

Videre kommer jeg til å benytte noen illustrasjoner for å presentere statistikk. Jeg kommer til å anvende to ulike kilder, hvor den første er; en landsomfattende studie initiert av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, som ble utført i 2013 for å kartlegge vold og overgrep i nære relasjoner. NKVTS er et datterselskap av UNIRAND AS som er heleid av Universitetet i Oslo, og hoveddriftet av Helse - og omsorgsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Vold og overgrep utgjør en stor belastning for individ og samfunn, og studiens resultater skulle anvendes for videre bruk i bekjempelse og forebyggende arbeid. Et representativt utvalg av befolkningen ble trukket fra Folkeregisteret og invitert til å delta i studien og omkring 4500 deltok i intervjuene (Thoresen, S. & Hjemdal, O.K, 2014). I denne undersøkelsen inkluderes i begrepet seksuelt overgrep;

- Seksuell kontakt med noen som er minst 5 år eldre, før barnet fylte 13 år.
- Seksuell omgang med noen som er minst 5 år eldre før barnet fylte 13 år. Videre er seksuell omgang definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex.
- Gjennomført voldtekt.
- Uønsket seksuell kontakt ved beruselse eller hvor personen har vært ute av stand til å samtykke eller stoppe overgrepet.
- Tvungen beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt/vold eller trusler om vold.
- Press til seksuelle handlinger.

- Andre former for seksuelle krenkelser.

Den andre kilden til statistikk, er studien til psykolog og doktorgradsstipendiat Iris M. Steine og hennes samarbeidspartnere; «Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsvalg i Norge», som ble gjennomført med hensikt å avdekke forekomsten av seksuelle krenkelser i et representativt utvalg i befolkningen. 700 informanter deltok i undersøkelsen, jevnt fordelt på kvinner og menn mellom 18 og 80 år. I denne studien har de inkludert i definisjonen seksuell krenkelse; blotting/kikking, vist pornografiske bilder eller filmer, blitt utsatt for sterkt seksualiserende atferd/tale uten fysisk kontakt. Forfatteren viser til traumet en 5 eller 6 åring kan oppleve dersom den som viser pornografiske bilder eller filmer er i nær relasjon til barnet. Tilleggspunktene er derfor inkludert i studien som egne punkter for å tydeliggjøre at dette også er en seksuell krenkelse / seksuelt overgrep (Steine et.al., 2012).

Da vil jeg komme med statistikk fra disse kildene støttet med illustrasjoner. Her ønsker jeg dine tanker og følelser knyttet til tallene og illustrasjonen. Hvilke tanker gjør du deg?

8. NKVTS: 21,2 % av kvinnene og 7,8 % av mennene å ha opplevd minst én form for seksuelt overgrep eller krenkelse før fylte 18 år. Definert som seksuell kontakt før 13 år, voldtekt, beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler, rus relaterte overgrep, press til seksuelle handlinger og/eller andre seksuelle krenkelser og overgrep.

Det er sykt. Er jo redd for at det skjer med noen i klassen min, men at jeg ikke kan se det. I tilfellet nevnt i spm 6 hvor det ble avkreftet at barnet hadde blitt utsatt for overgrep etter samtaler, sjekk lege osv. følte jeg lettelse. Statistisk sett er det jo noen i klassen min som har blitt utsatt for overgrep..begynner å tenke på hvem som har opplevd noe. Det her er veldig vanskelig (tolket det som at informanten mente både tema og uvissheten). Nikker undrende.

9. NKVTS: 4,8% kvinner og 0,9% menn svarte at de hadde blitt voldtatt før de fylte 18 år, ved bruk av makt eller ved trusler om å bli skadet. Av disse svarte over halvparten at det hadde skjedd flere ganger. Blant de som ble utsatt for voldtekt før 18 år, var to tredjedeler allerede utsatt før fylte 16 år.

Det er bare så ekkelt! Det er så bra at det er mye mer fokus..eller nei...eller jo...det er bra det er mer fokus og folk anmelder vel mer, men hører jo stadig om at det ikke ser ut til å bli mindre av det, og at de som anmelder oftest ikke blir trodd eller hørt. Leste en sak, hvor de som anmelder ikke ville gjort det igjen, da det var en så stor påkjenning. Tenker tilbake på den Våggå-saken. hvordan folk snakket om hun jenta og det gikk lang tid før folk tok hennes parti. Mye stygt ble sagt om henne. Jeg henger meg gjerne opp i noen saker, og jeg engasjerte meg i denne saken, og leste mange artikler og leste ulike innlegg som ble skrevet, og veldig mange gikk ut å støttet han. Husker spesielt hvordan en fotograf som hadde backet han, trakk det tilbake i ettertid da han ble gjort kjent med skypemeldingene. Blir så feil - at de skal mistro henne helt til de har bevis. Vet ikke om jeg skal kalle meg heldig, men jeg har aldri opplevd noe seksuell overgrep eller krenkelser. Jeg klarer virkelig ikke å ha sympati for overgrepsmenn. Forferdelig.

10. NKVTS: 10,2% av kvinnene og 3,5 % av de mennene i undersøkelsen oppga å ha opplevd seksuell kontakt med noen som var 5 år eldre før fylte 13 år. Definert som fysisk seksuell kontakt, uten gjennomført inntrenging i skjede, oralt eller analt.

Det er også veldig ekkelt. Den makten du kan har over noen. Tenk den frykten som kanskje offer har om når det kan bli verre overgrep også. Kanskje vanskeligste typen overgrep å oppdage? Tenker også på at man ikke vet hvordan barn kan reagere hvis jeg er fysisk (klappe på skulderen osv) hvis de har opplevd noe lignende.

11. NKVTS: Videre svarte 4,0% av kvinnene og 1,5 % av mennene i undersøkelsen, at de hadde opplevd seksuell omgang før fylte 13 år. Definert som forsøk eller gjennomført inntrenging i skjeden, oralsex eller analsex. Gjennomsnittsalderen for den seksuelle omgangen; 8 år.

8 år. Da var de i 3 klasse. Vet ikke hva jeg skal si. Det er bare helt motbydelig. Vært mye fokus på mobbing...har liksom vært den store fanesaken i alle nivåer (lærer, skole, regjering, samfunn osv) så lenge, så jeg husker mer at vi har hatt om det i utdannelsen. Kan ikke huske å ha hatt noe om det i det hele tatt. I de 2 årene jeg har jobbet, har vi heller ikke hatt noe fokus på seksuelt misbruk her på arbeidsplassen. Tenker jo at seksuelle overgrep også kan være bakgrunnen for mye atferd - og det har jeg alltid i bakhodet - unger oppfører seg på ulike måter for en grunn. Arv spiller en stor rolle, men miljø spiller jo en stor rolle hvordan du blir som menneske. Derfor så tenker jeg at seksuelle overgrep ha en stor innvirkning på hvordan du vil utvikle deg etter noe sånt.

12. Steine og samarbeidspartnere fikk i 2013 en pris fra Tidsskrift for Norsk Psykologforening for artikkelen som ble publisert med bakgrunn i studien. I en ny artikkel knyttet til denne prisen siteres forskningslederen Iris Steine: «Kan henda er det noko i oss som ikkje vil tru at så mange som ei av ti jenter før fylte 16 år har opplevd det straffelova definerer som den alvorlegaste forma for seksuelle overgrep. Over 11 prosent av alle jenter opplever altså uønskt inntrenging med fingrar, gjenstand eller kjønnsorgan i vagina eller endetarm, inntrenging med kjønnsorgan i munn, å bli tvungne til samleie ved bruk av vald eller trugande åtferd eller når ein er bevisstlaus eller ute av stand til å motsetta seg handlinga, eller på anna vis å føla seg pressa til samleie. Over 11 prosent. Det er tre i kvar skuleklasse, det». Hvilke tanker gjør du deg om dette sitatet?

Ingen vil tro at sånt skjer. Men man må jo bare innse at sånt skjer. Dette var veldig mange. Jeg begynner jo å tenke på elevene mine jeg da. Det er vanskelig.. Jeg har en venn som fortalte om overgrep i barndommen, og jeg som lærer tror ikke jeg hadde kunne sett at noe hadde skjedd med henne.

13. I følge Statistisk Sentralbyrå, mottok barnevernet i 2013, 778 saker knyttet til seksuelle overgrep på landsbasis. 122 av sakene ble meldt fra barnehager og 115 av skoler. Skolen sto derfor for 14,8 % av sakene som ble meldt til barnevernet om seksuelle overgrep hos barn.

Tenker at det vanskelig å finne ut om det skjer seksuelle overgrep. Kan liksom ikke gå rundt å spørre alle om det skjer heller. Det er så vanskelig...Skal jo heller ikke trække på noen tær, men man må heller melde en gang for mye enn en gang for lite.

Vi er pedagoger, og har ikke kompetansen til å se tegnene eller ta de samtalene. Har helsesøster på skolen 1 dag, annenhver uke. Er generelt for lite kunnskap om det. Her er det mer fokus på kartlegging, fagvansker, samarbeid med PPT osv. Skjønner egentlig at det ikke blir meldt mye (mtp at det er så lav kompetanse). Hva skal man gjøre liksom? Sukker.

Nøkkelspørsmål

I nøkkelspørsmålene ønsker jeg å stille spørsmål som ligger nært mot problemstillingen.

14. Hva tenker du kan være grunner til at det kommer få tilmeldinger om seksuelle overgrep fra skole til barnevernet?

Jeg tror det er uvitenhet om kjennetegn og at man kanskje ikke vil se det. Ikke sikkert alle har det i bakhodet. F.eks elever med konsentrasjonsvansker - det er ikke sikkert at alle reflekterer rundt hvorfor det er konsentrasjonsvansker. Tror også at det er mange som er redd for å gå i konflikt foreldre, havne i rettsaker osv. Frykter konsekvensene av det. Hvis man ikke er sikker, skal man ikke si noe heller. Føles på en måte farlig å snakke for mye om slik om man ikke er sikker (tolker det som om informanten mener på arbeidsplassen). Å «spre rykter». Å beskyldte noen for alvorlige saker, så er jo helvete løs.

15. I media har det vært oppe flere saker om barn, med tragiske utfall, hvor det har i ettertid vist seg at mange så/visste at noe var feil, men ingen handlet på mistankene. Hva tenker du kan være grunnen/grunner til det?

Redd for å gjøre noe feil, og beskyldte noen uten at det er det. Tror også at det er tabu å snakke så mye om det. Det er jo også frykt for det som kan komme av konsekvenser, og frykt for å ta feil. Jeg tenker det er viktig med god dialog med rektor og ledelsen. For min del, tenker jeg at jeg ikke vet nok om hva som skjer videre prosessen, ift saksgang og på hvilken måte jeg selv ville blitt involvert i saken. Lurer også på hvordan ledelsen ville reagert og om det ville blitt tatt på alvor om jeg kom med bekymringer om seksuelle overgrep. Tror det vanskeligst for læreren i situasjoner hvor det har vært nære relasjoner, og ikke utenforstående. Tolker det som at informanten frykter mest de sakene med nære relasjoner. Ser for seg at det vil bli vanskeligst å håndtere konflikt med familie og eventuelt utfordringer i skole-hjem samarbeid i etterkant av en slik sak.

16. Gir informanten kjennetegnliste og ber han/hun om å skimme igjennom. Har du tidligere vært kjent med en veileder som dette? Er dette et verktøy du tror kan bidra til avdekking av seksuelle overgrep? Hvilke tanker gjør du deg?

Mer nærliggende med psykiske kjennetegn for meg i skolen, da man sjeldent ser fysiske. Absolutt nyttig med en veileder som dette. Kan ihvertfall få hjelp til å kjenne igjen tegn som kan tyde på seksuelle overgrep. Men; som det står, så kan de tegnene også forekomme uten at det er overgrepssproblematikk. Har lest om kjennetegn i artikler o.l, men ikke som en fullstendig veileder.

Mange av kjennetegnene er logiske, og mye av informasjonen har jeg lest om tidligere. Tror det er viktig å kontinuerlig arbeid med dette, ikke bare ha et kurs en gang. En gang i året burde man ihvertfall ha, for statistikken viser at det er nødvendig. Blir jo ikke bedre av seg selv (tolket som at hxn referer til statistikken), men ser jo heller ut som det blir «verre», da mer og mer kommer frem. Virkelig vanskelig og frustrerende da en vet at det «skjer» her på skolen også uten at vi vet hvem det gjelder. Man prøver å skape gode relasjoner og stille de rette spørsmålene... sukker i frustrasjon.

Avslutning

Avslutningsvis har du mulighet til å spørre spørsmål og avklare uklarheter og komme med noen siste innspill før intervjuet avsluttes. Den midlertidige problemstillingen jeg jobber ut fra er [På hvilken måte kan forsvarsmekanismer og tilskuereffekt ha betydning for skolens lave antall tilmeldte bekymringsmeldinger knyttet til seksuelle overgrep?](#) (Jeg forklarer litt hvordan jeg kom frem til problemstillingen). Hvis du ønsker har du mulighet til å komme med kommentarer knyttet til dette.

Tenker at det nesten er lettere å sende bekymringsmelding privat. Ikke samme ansvaret for saken som når man melder fra skolen. Tenker på en annen sak med problematisk atferd hos elever på skolen. Jeg tror de kommer til å havne i fengsel - det er lærere som er redde barna allerede. Føler på denne saken, som ikke egentlig ikke omhandler meg, men vet jo at det foregår, og at noen sliter med det. Men; føler jo at jeg er ung, nyutdannet og uten fast stilling. Vet ikke hva jeg skal gjøre, og føler ikke at det er JEG som skal gå i bresjen for det heller. Tørr egentlig ikke snakke med foreldrene det gjelder heller da de har en aggressiv atferd, og generelt er vanskelige å nå igjennom til. De hører egentlig ikke etter da de blir konfrontert og vil ikke se realiteten. Saken ble vel meldt til BUP, så meldte de til barnevernet, som sjekket hjemmeforhold uten at det ble noe mer ut av det og saken ble avsluttet. Føler meg egentlig trygg på at det ikke er overgrep, da det har blitt spurt mye og funnet mye annet, som heller har pekt i retning oppdragelse og holdninger i hjemmet. Et eksempel er at det er lov å sparke fotball i huset, men knuser vasen - da er det helvete.

Tror at kompetanse er nødvendig. Skikkelig opplæring. Trenger å få en type presentasjon som denne og ordentlig arbeid med det. Viktig å hente det opp igjen regelmessig - hvert halvår eller år.

Har barn på skolen med minoritetsbakgrunn som kan ha opplevd mye vi ikke vet, for de sier sjeldent stort da man prøver å spørre. Kompetanse er viktig - er vi hvertfall en start. Jeg vet ikke jeg.

Men; en bekjent jobber som lærer på en annen skole, som hørte om en sak med en elev i en annen klasse, hvor ingenting skjedde. Da sa vedkommende i fra til læreren til denne eleven at hvis ikke læreren sender bekymringsmelding, så kom hxn til å gjøre det. Endte med at hxn måtte gjøre det.

Hadde bare vært så mye lettere om man kunne være anonym.

Vedlegg 5 — Kjennetegnliste

Barns signaler og reaksjoner etter seksuelle overgrep

Kopiert i sin helhet fra Barne- og familiedepramentets (2003) «Seksuelle overgrep mot barn - en veileder for hjelpeapparatet».

Fysiske tegn

Det vanligste er at seksuelle overgrep ikke etterlater varige fysiske forandringer. Av og til vil det imidlertid kunne påvises tydelige fysiske spor, men medisinske funn alene vil sjelden gi sikre holdepunkter for om et barn har vært utsatt for seksuelle overgrep.

Noen overgrepsutsatte barn klager over sårhet og smerter i underlivet. En vil da kunne se at barnets hud/slimhud er rød i disse områdene. Av og til er sårheten av en slik karakter at barnet har problemer med å sitte og gå normalt. Blødninger, utflod og gjentatte urinveisinfeksjoner kan være tegn på overgrep. Slike symptomer er mer mistenkelig jo yngre barnet er.

Psykiske tegn og signaler

Aldersinndelingen nedenfor er gjort for oversiktens skyld. En del av signalene og symptomene som er beskrevet innenfor de yngre aldersgruppene, kan være like aktuelle i eldre aldersgrupper.

Små barn 0–2 år

Helt små barn kan vise følgende:

- angst under stell og bleieskift
- generelt engstelige, klamrende, sutrete og sinte • skriketokter og/eller panikkanfall
- forstyrret søvnmønster
- generelle tegn på mistriivsel

Alt dette er symptomer som vanligvis har andre årsaker enn seksuelle overgrep. For barn i denne aldersgruppen er det derfor svært vanskelig å finne ut om de er misbrukt seksuelt eller ikke.

Barn 3–5 år

Barn i denne aldersgruppen kan vise følgende:

- fortelle med ord at de er utsatt for overgrep
- gi uttrykk for at det er noe som de ikke tør, kan eller vil snakke om
- smerter i magen og/eller i hodet
- smerter og sårhet i underlivet (selv om det ikke er ytre tegn til dette)
- problemer med vannlating/avføring etter at de har blitt renslige
- hyppige mareritt hvor barna kan bli paniske og utilgjengelige for trøst
- fjerne og stirrende i perioder
- fortvilelse, angst og depresjon
- problemer med å spise (spesielt barn som er misbrukt oralt; dvs overgrep som involverer munnhulen). Dette kan dreie seg om generell spisevegring eller ulyst i forhold til spesielle typer mat som kan minne barna om sæd eller penis.
- seksualisert atferd som er uvanlig hyppig

Barn 6–12 år

Symptomer som nevnt ovenfor kan vedvare oppover i aldersrekkene. I tillegg vil barn fra 6-årsalderen kunne gi uttrykk for følgende:

- de har det psykisk vondt
- de har ikke lyst til å leve, uttrykker at de har et vanskelig liv, eller truer med å ta livet av seg
- sterk skam- og skyldfølelse kan oppstå og bidra til at de isolerer seg fra andre barn
- de blir lukket, avflatet og mimikkfattige, innadvendte og deprimerte
- de blir aggressive, vanskelige og/eller hyperaktive
- lærevansker (fra milde konsentrasjonsvansker via språkvansker til å virke psykisk utviklingshemmet uten å være det)
- de kan pendle mellom ulike typer ekstrem atferd, for eksempel fra å være småbarnslige og klamrende til å være sinte og anklagende
- de kan bli uforutsigbare, høre stemmer, føle seg dirigert av fantasipersonligheter, ha lange perioder med fjernhet, leve ut forskjellige identiteter. Dette kan være barn som dissosierer, dvs. splitter opp sin verden for å overleve
- de stikker seg bort, kanskje for å unngå stimuli som minner dem om overgrepssituasjoner

- de lar seg utnytte seksuelt (lar seg beføle uten å protestere eller fjerne seg fysisk)
- de er forvirret i forhold til kjønnsrollen sin. Gutter som er misbrukt av menn, kan føle seg som jenter. Mange av disse vil skjule dette ved å være utagerende. Noen blir redde for homofile, skjeller ut folk de oppfatter som homofile, eller frykter at de selv er homofile. Andre kan begynne å oppsøke menn og utsette seg for nye overgrep. Enkelte jenter som blir misbrukt, vil ikke være jenter og prøver å bli som gutter. Andre vil prøve å være hyperfeminine. Noen kler seg utfordrende og sminker seg for tidlig, ofte på en overdreven måte
- de har problemer knyttet til hygiene (nekter å dusje, vil ikke dusje sammen med andre, ignorerer personlig hygiene, tvangsmessig opptatt av å være rene)

For å finne ut om barn med slike symptomer har vært utsatt for overgrep, må en egnet voksen snakke med dem.

Pubertet og ungdomsalder

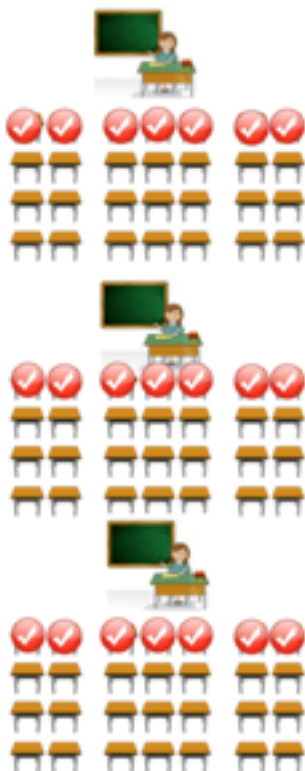
Nye trekk i tenårene kan være følgende:

- tidlige seksuelle debuter, prostitusjon/promiskuøs atferd og rusmisbruk
- synkende skoleprestasjoner
- jenter vil kunne kle og oppføre seg utfordrende
- innblanding i kriminelle aktiviteter
- selvmordsfaren blir mer uttalt i denne aldersgruppen
- selvskading
- rømming hjemmefra – spesielt når overgrepene foregår hjemme
- forgriper seg seksuelt på jevnaldrende eller yngre barn
- utvikler spiseforstyrrelser, fortrinnsvis bulimi
- dissosiasjonssymptomer som beskrevet for aldersgruppen 6–12 år kan bli tydeligere og mer utviklet
- angst- og tvangslidelser, depresjoner, psykoser

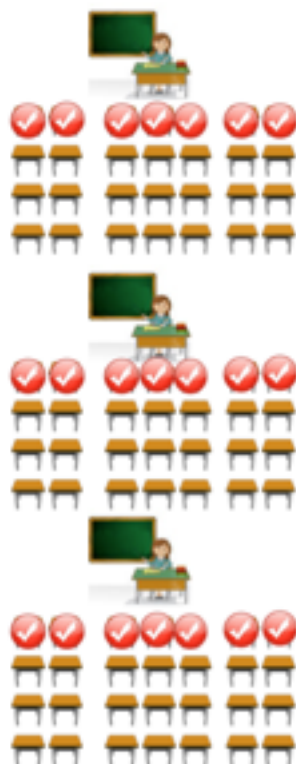
Det er viktig igjen å understreke at alle de tegn og reaksjoner/lidelser som er nevnt for de ulike alders- gruppene kan forekomme uten at det foreligger overgrep- problematikk. Dersom reaksjonene er uttalte og barnet/ungdommen fungerer dårlig i hverdagen, vil det uansett være nødvendig å sørge for at det får nødvendig hjelp fra psykisk helsevern og/eller barnevernet.

Vedlegg 6 – Illustrert statistikk

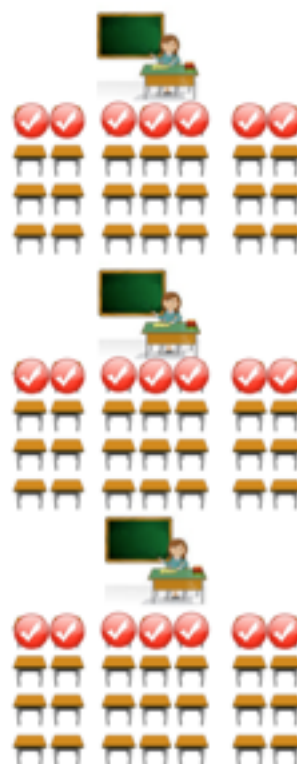
Illustrasjon til spørsmål / påstand nr. 8:

NKVTS

Nr. 8 - 29 % / 63 barn

Illustrasjon 3 trinn, 3-delt trinn, 28 elever klasse,

Illustrasjon til spørsmål / påstand nr. 9:

NKVTS

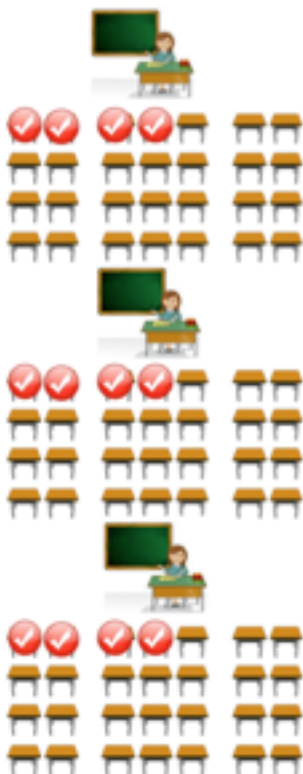

Nr. 9 - 5,7% / 14 barn

Illustrasjon 3 trinn, 3-delt trinn, 28 elever klasse,

Illustrasjon til spørsmål / påstand nr. 10:

NKVTS

Nr. 10 - 13,7 % / 34 barn

Illustrasjon 3 trinn, 3-delt trinn, 28 elever klasse.

Illustrasjon til spørsmål / påstand nr. 11:

NKVTS

Nr. 11 - 5,5 % / 13 barn

Illustrasjon 3 trinn, 3-delt trinn, 28 elever klasse.

Illustrasjon til spørsmål / påstand nr. 12:

NKVTS

Nr. 12 - 11% / 27 barn

Illustrasjon 3 trinn, 3-delt trinn, 28 elever klasse.

Vedlegg 7 – Analyse intervju (skjematisert)

	Informant 1	Informant 2	Informant 3
1	<p>Informanten er en ung nyutdannet kvinne som underviser i videregående opplæring. Hun videreutdanner seg nå på masternivå i organisasjonsutvikling og har fra tidligere en 3 årig yrkesfag-lærerutdanning og et tilleggstudie som kvalifiserer til adjunkt med tillegg. Informanten har kort arbeidserfaring fra skolen.</p>	<p>Informanten er en mann midt i livet som underviser i ungdomsskolen, med bakgrunn som assistent i ungdommen, og senere som adjunkt med allmennlærerutdanning. Informanten har lang arbeidserfaring fra skolen.</p>	<p>Informanten er en ung nyutdannet kvinne som underviser hovedsakelig på mellomtrinnet, men også noe i småskolen. Informanten er adjunkt med tillegg, med allmennlærerutdanning og sosialpedagogikk. Har kort arbeidserfaring fra skolen.</p>
2	<p>Har ingen formell kompetanse, og kan ikke huske å ha hatt noe om seksuelle overgrep i utdanningsløpet. Har på eget initiativ blitt noe kjent med kjennetegn som kan bidra til avdekking av overgrep. Informanten kjenner ikke til omfanget av seksuelle overgrep, men har en forståelse for at det er snakk om store tall.</p>	<p>Har ingen formell kompetanse, og kan ikke huske å ha hatt noe om seksuelle overgrep i utdanningsløpet, men har hatt seksuelle overgrep som tema på kurs. Har av egen interesse holdt seg noe oppdatert. Informanten kjenner ikke til omfanget av seksuelle overgrep, men har en forståelse for at det er snakk om store tall.</p>	<p>Har ingen formell kompetanse, og kan ikke huske å ha hatt noe om seksuelle overgrep i utdanningsløpet. Har gjennom erfaringer fra konkrete saker blitt kjent med mulige kjennetegn hos barn som kan tyde på seksuelle overgrep. Informanten kjenner ikke til omfanget av seksuelle overgrep, men har en forståelse for at det er snakk om store tall.</p>
3	<p>Informanten virker overrasket over omfanget, og/men fremstår som noe skeptisk til undersøkelsene. Videre kan det også virke som at informanten også stiller spørsmålsteget til selve definisjonene til overgrep i undersøkelsen, og om mulig kvinner ser på noen situasjoner som overgrep som ikke menn som hadde blitt utsatt for det samme ville se som et overgrep.</p> <p>Informanten virker usikker på hvordan hun skal reagere og svare på påstandene knyttet til omfang av seksuelle overgrep. Stiller spørsmålsteget til hva intervjuer ønsker å få ut av svarene.</p> <p>Informanten uttrykker tydelig at hun fordømmer seksuelle overgrep og at hun anerkjenner at det kan bidra til problemer man ser hos elever, man ikke kjenner grunnen til.</p> <p>Informanten synes illustrasjonene er sterke og effektive. «Får det servert».</p>	<p>Informanten sier at han tenker at tallene stemmer, selv om han flere ganger uttrykker at tallene er forferdelig høye. Videre sier informanten at skolen gjerne gjenspeiler samfunnet, og derfor er det en nok reel problematikk i skolen.</p> <p>Videre viser informanten til at han selv ikke har avdekket eller fått høre om overgrep hos noen av egne elever, men at statistikk sett skal det være umulig at ingen har vært utsatt for seksuelle overgrep.</p> <p>Informanten virker følelsesmessig preget av illustrasjonene og statistikken, og at han som mann og far ikke klarer å forstå at dette kan skje i så stor grad. Spesielt reagerer informanten på gjennomsnittsalderen på seksuell omgang.</p> <p>Informanten viser til et håp om at selv om han tror statistikken stemmer, at det ikke stemmer hos sine elever og sin skole.</p>	<p>Informanten trekker med en gang inn egne elever, og frykten for at dette også omfatter noen av de. Synes tallene er veldig høye, men betviler ikke statistikken. Blir umiddelbart følelsesmessig involvert, og reflekterer over hvor vanskelig temaet er og at hun ofte tenker på problematikken og prøver å stille gode spørsmål til elevene for å kunne fange opp om noe som dette kan forekomme.</p> <p>Informanten sier at hun alltid har i bakhodet at all atferd hos barn er av en grunn, og at det som barn opplever former de som mennesker.</p> <p>Snakker om hvor vanskelig det er for ofre i dagens samfunn, hvor man blir mistrodd og hvor anmeldelser er for krevende for offer, samtidig hvor vanskelig det kan være å «se» på noen at de har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Tenker også tilbake på en bekjent som fortalte om overgrep, som hun sier at hun tror at som lærer ville det være vanskelig å se det på denne personen.</p> <p>Den største reaksjonen kommer da hun hører omfanget og gjennomsnittsalderen på seksuell omgang. Viser til at mobbing har vært fanesak i alle nivåer over lang tid, og at dette selvsagt er viktig, men at hun ikke har opplevd noe fokus verken på arbeidsplassen eller på høgskolen ift seksuelle overgrep.</p> <p>«Ingen vil tro at sånt» skjer, men man må jo bare innse at det gjør det.»</p>

Informant 1	Informant 2	Informant 3
<p>4 Informanten stiller igjen kontrollspørsmål ved statistikkene som blir presentert. Informanten reflekterer over mangel på kompetanse i avdekking av slike forhold, og mangel på kompetanse til å tre inn i samtaler knyttet til problematikken. Med dette kompetansefraværet er hun ikke overrasket over den lave andelen bekymringsmeldinger. Hun synes det er vanskelig å vite hvordan slike saker skal håndteres av skolen. Videre uttrykkes også en bekymring over at faglig fokus mister mye plass i skolen, da andre områder krever mye av pedagogene.</p> <p>Har selv opplevd hvor krevende det er å stå for tett i elevens utfordringer knyttet til privatliv og helse. Informanten snakker også om den frykt man kan føle for å ta feil, og frykten for å havne utenfor kompetanseområdet i så alvorlige saker. Informanten er tydelig i at man skal bry oss om elevene, men også trå varsomt der vi ikke har kompetanse.</p> <p>Intervjuer tolker informant som genuint interessert i problematikken. Reflekterer og undrer over hvor sikker man skal være i sin sak før man melder.</p> <p>Viser til organisatoriske problemer og dårlig samarbeid tverrfaglig.</p> <p>I saker hvor det har vært atferdsendringer eller bekymringer knyttet til helse hos elever, kontaktes og benyttes samarbeidspartnere eller elever henvises til andre med kompetanse som skolens psykolog og helsesøster.</p>	<p>Informanten viser flere ganger til at det er et veldig vanskelig tema.</p> <p>Viser til at man vil føle seg veldig trygg på en slik sak for man tar tak i det. Mener at det er vanskelig å bevise fra skolens side, og at man kan kvie seg når det er ikke åpenbare saker med tydelige bevis. Informanten viser til frykt for å gå til det skrittet å melde inn en sak, og reflekterer rundt hvordan man kan være helt sikker i en slik sak, hvis ikke barn sier det direkte. Gjentar flere ganger at dette er veldig vanskelig, men at han ikke ville tvilt hvis det hadde vært aktuelt.</p> <p>«Man risikerer at det er en forelder eller hva det måtte være - heftig greie å bli dratt inn i»</p> <p>Tenker også at det må være enda vanskeligere i saker med små barn. Hva er fantasi og ikke?</p>	<p>Informanten sier at det lave antall overgrep som blir meldt, kanskje skyldes at det er så vanskelig å oppdage, og at man ikke kan gå rundt å spørre alle om det heller. Synes at det er et vanskelig tema, og at hun også er redd for å feilaktig trække på noen tær, men at det er faktisk viktigere å melde en gang for mye enn en gang for lite.</p> <p>Viser til at lærere er pedagoger, og ikke har kompetansen til å se tegnene eller ta samtalene med elevene hvor man tar opp denne type problematikk. Viser også til utfordringer på organisasjonsnivå, som at helsesøster er sjeldent tilgjengelig,</p> <p>På skolen er fokuset på kartlegging og oppfølging av fagvansker, samarbeid med PPT osv.</p> <p>Informanten reflekterer over at det ikke er rart at det meldes lite da det er mangel på kompetanse, og at det er behov for kompetanseheving.</p> <p>«Hva skal man gjøre liksom? Sukker»</p> <p>Informanten sier at uvitenhet om kjennetegn kan være en grunn til at det meldes få saker, mangel på kompetanse, frykten for konsekvensene, og frykten for å ta feil. Føles farlig og vanskelig å snakke om mistanker når man ikke føler seg sikker på at det er noe. Viser til at når man beskylder noen for alvorlige saker så er helvete løs.</p>
<p>5 Synes det er trist med slike saker. Viser til organisatoriske utfordringer, samtidig som hun også trekker frem lærerens plikt til å melde fra. Mener det er viktig at lærere blir mer årvåkne og at man må bli bedre kjent med elevene for å plukke opp slike saker. Poengterer at det er pedagogens rolle å melde og videre la de med spesiell kompetanse ta saken videre.</p> <p>Er tydelig engasjement i at læreren skal være pedagoger, og ikke trå for langt inn i følelseslivet og privatlivet til elevene, da man kan bli konfrontert med ting man ikke har kompetanse til å håndtere.</p> <p>Mener det er viktig å lytte aktivt, gi støtte og omsorg, men bruke de ressursene og den kompetansen som er tilgjengelig ved skolen.</p>	<p>Informanten uttrykker tydelig at det er grusomt å lese slike saker, og at han tror det kan være at det kan være slik at mennesker rundt kan bli litt blinde for at ting skjer etterhvert. «Får skylapper». Han tror også at noen miljøer visker ut grensene for hva som er greit og ikke. Viser også til at hvem som helst kan være overgriper, og gjentar flere ganger at det er ufattelig hva noen kan gjøre mot barn.</p> <p>Reflekterer over egen rolle i en sak hvor en elev betrodde seg om en elev uttrykte å være redd en forelder, hvor det ble reagert med en gang. Men hva om det var mer der?</p> <p>Tenker også på de mer stille elevene som ikke viser så mye av seg selv kontra de utadvendte elevene. Vanskeligere å se atferdsendringer hos de stille elevene. Informanten forteller at det alltid har vært viktig å få begge foreldre på elevsamtaler for å kunne ha en arena til å plukke opp ting som ikke er som det skal. Informanten husker tilbake til Bjugsaken hvor han ble kjent med omfang av overgrep hos barn, hvor han i ettertid nesten ble paranoid da han begynte å tenke på hvem av hans elever det også kunne gjelde.</p>	<p>Informanten sier at hun tror at det kan skyldes at frykten for å beskyldt noen som ikke har gjort noe, frykten for konsekvensene, frykten for å ta feil, frykten for å komme i konflikt med foreldre og tabuet knyttet til å snakke om seksuelle overgrep. Viser til troen om viktigheten i god dialog med rektor og ledelse og kunnskap om prosessen i saksgangen o.l</p>

Informant 1	Informant 2	Informant 3
<p>6 Virker brydd og utrykker at det ekkelt å lese noen av kjennetegnene, men at det er veldig nyttig og viktig å ha slike hjelpemidler tilgjengelig.</p> <p>Gjør noen betraktninger om elever som kan passe til flere av kriteriene, men stiller seg spørrende til hva man skal gjøre videre. Konkluderer med at det er pedagogens oppgave å få hjulpet elevene over i helsevesenet. Mener det trengs en kompetanseheving av lærere innenfor temaet.</p>	<p>Informanten mener det kan være nyttig som rettesnor for hva å se etter, men at det er problematisk at mange av kjennetegnene kan skyldes pubertetstiden eller andre former som problemer som kan gi samme symptomer.</p> <p>Informanten snakker også her om mangel på kompetanse og betviler egne evner på å hjelpe elever i slike situasjoner.</p> <p>Ser også at de som har vært utagerende kanskje allerede fra barnehagen av, ikke plukkes opp så lett da det ikke blir en endring i atferd som gjør at man fatter mistanke om noe. Informanten viser da til at kanskje overgrep har skjedd så tidlig at atferd kan oppfattes som elevens normaltilstand.</p> <p>Informanten viser også til at noen overgrep kanskje ikke var overgrep. At det finnes tilfeller hvor det har vært i etterpåkløskskapen at dette var noe de egentlig kunne ønske ikke hadde skjedd.</p> <p>Informanten sier at uten å ha noe belegg for å mene det; tenker han at seksualitet ihvertfall er en del av ungdomsskolen, og på dagsorden, så kanskje det er lettere å avdekke i ungdomsskolen enn i lavere trinn.</p>	<p>Tenker at det er viktig med de psykiske kjennetegnene, da det er skjeldent man ser de psykiske. Informanten synes det er nyttig med en veileder som detter for å kunne kjenne igjen tegn som burde føre til bekymring. Viser også til at det er vanskelig med de tegnene som også kan være med bakgrunn i helt andre ting.</p> <p>Informanten viser til at en veileder ikke gjør jobben, men at skikkelig opplæring er nødvendig, og kontinuerlig arbeid og regelmessig fokus og oppdatering i kollegiet.</p>
<p>7 Synes det er vanskelig å svare etter å ha hørt problemstillingen. Tenker at problematikken er mer relevant for grunnskolen, da videregående har flere myndige og de som bor for seg selv. Viser til usikkerhet flere ganger i intervjuet og også her, på hva hun mener/føler og tenker om saken.</p>	<p>Tenker på egen rolle, hvor det er tilfeller hvor man kanskje kunne ha sett noe, som i mobbetilfeller, men hvor mye lettere det er å hjelpe da noen faktisk sier noe. Har nulltoleranse for mobbesaker, og det er ikke alltid like lett å se hva som foregår da heller. Når man skal tenke over seksuelle overgrepssaker, så er det 7mils-steg videre.</p> <p>Her viser også informanten til noen organisatoriske problemer, som at andre ressurspersoner som eksempelvis helsesøsters sjeldne kontortid, og at stillingen sjeldent er bemannet med samme person over tid. Viktig å få inn fagfolk som ressurser og støtte, og at det er viktig med kontinuitet og godt samarbeid over tid.</p>	<p>Etter å ha hørt problemstillingen, reflekterer informanten rundt en sak som egentlig ikke omhandler henne eller egne elever, hvor det er tydelig problematikk, hvor hun selv ikke har involvert seg. Føler på å være nyansatt, ung og uten fast stilling i tillegg til at dette ikke gjelder egne elever. Videre viser informanten til vanskelig atferd hos foresatte, som har ført til at hun i tillegg kvier seg for kontakt. I den aktuelle saken konkluderer hun med at det nok ikke er seksuelle overgrep, men holdninger i hjemmet og dårlig oppdragelse da hjemmebesøk tyder på dette. Gjenkjenner tilskuereffekt i egne følelser knyttet til denne saken.</p> <p>Etter å tenkt på denne saken snakker informanten om en bekjent som er lærer på en annen skole som har i en situasjon med elev i en annen klasse, konfrontert lærer med; melder ikke du, melder jeg. Saken endte med at informantens bekjent meldte til barnevernet da elevens lærer ikke handlet.</p> <p>Informanten viser til hvor mye «lettere» det er å melde som anonym privatperson, uten ansvaret som tynger.</p>

1. Spørsmål 1 - 7
2. Spørsmål 8 - 12
3. Spørsmål 13
4. Spørsmål 14
5. Spørsmål 15
6. Spørsmål 16
7. Avslutning/kommentarer